

■ ■ ■ *Második rész* ■

■ ■ ■ *Két portré* ■

A kötet második részének célja, rendeltetése szándékai és törekvései tekintetében semmiben sem különbözik az elsőétől, hiszen abban sem a bemutatott személyek nemzeti hovatartozására, nyelvére, vallására stb. voltunk tekintettel az anyag megválogatásában, ugyanígy ezúttal is azoknak a városhoz fűződő kapcsolatai, műveiknek és alkotómunkájuknak a szellemisége, erkölcsi felfogása, humán jellege a döntő szempontunk. Olyan emberi tartalmaké tehát, amelyekre ma is jogosan hivatkozunk, s amelyeket magunkénak vallunk.

Ez a rész némileg mégis különbözik az elsőtől. Főképpen abban, hogy míg az előzőnek teljes anyaga a könyv szerzőjétől származik, addig e második inkább társszerzők munkájának az eredménye: más mutatta be a tárgyalt író vagy művész személyét, más jelölte ki a közölt szellemi, irodalmi, művészi alkotás helyét és jelentőségét az alkotó életművében és történelmi, társadalmi, valamint kulturális fejlődésünkben, tehát az értelmezés, a méltatás és az értékelés nem azonos személytől ered. A szerző munkája ezúttal nagyrészt tehát a válogatásra, a szerkesztésre, a heteroform anyagnak az egységbefoglalására szorítkozik. Arra, hogy a felfogások, nézetek, ízlésformák mozaikcserepeiből egybeállítsa a tárgyalt személynek és alkotásának lehetőleg objektív képét.

*

Jelen összeállításunk két, egymástól sok mindenben különböző kiválóságunkat mutatja be. Nemcsak kétféle nemzeti kultúrához való tartozásuk különbözteti meg őket, s nem csupán az, hogy egyikük férfi, a másikuk pedig nő, meg hogy életük történelmi korszakait is mintegy másfél évszázad választja el egymástól. Az elsőként tárgyalt Jovan Muškatirović a Mária Terézia és II. József korabeli szellemi áramlat, a felvilágosodás gondolatait és emberi eszményeit vallja magáénak. Könyvünk másik szereplője, Solymos Beatrix viszont huszadik századi emancipált művészlélek. Az előbbit íróként, az utóbbit képzőművészként tartja számon az utókor.

Igaza lehetne továbbá annak az olvasónak is, aki azt a kérdést vetné fel, hogy ha már ilyen sokban különböznek a prezentált egykori zentaiak egymástól, akkor mi indokolja, hogy éppen az ő személyüket és alkotásaikat foglaljuk közös könyvbe. Mai dolgozataink egy harminc-nyvenesztendős hagyományt folytatnak, s az egykori *Zentai Füzetek* mintájára dokumentációs anyagot hivatottak közölni a város monográfiájának a megírásához. Ennélfogva nem követik a várostörténet szerkesztési elveit, időrendjét, logikáját, amely a társadalmi, gazdasági, kulturális

fejlődés elvét érvényesítve időbeli rendben, korszakok egymásutánjában mutatja be múltunk eseményeit, embereinek életét, s ennek megfelelően rendezi anyagát. Sokkal inkább az anyaggyűjtés adott körülményei, évfordulós alkalmak, személyi adottságok és feltételek, nem kevésbé pedig az anyagi lehetőségek és a közélet kedvező légköre játszanak szerepet a füzetek tematikai sorrendjének, szerkesztői-kiadói lehetőségeinek a megállapításában.

■■■ JOVAN MUŠKATIROVIĆ ■

A jelen esetben a Muškatirović-portré megrajzolásában, illetve annak eddigi kísérleteiben szerephez jutottak az alábbi tényezők is. Jóllehet már az első világháború után, 1923-ban szülővárosa utcát nevezett el róla (ma is ez az utca neve), meg hogy a *Zentai Füzetek* közül kettő is megemlékezik tevékenységéről (1963-ban és 1967-ben), a *Zenta monográfiájának* 2000-ben megjelent első kötetében (ahol Muškatirović korát tárgyalják a szerzők) mégis csak kétszer bukkan fel a neve, s akkor is csak futólag: először mint puszta bibliográfiai adat, másodsor – ugyancsak futólag – azok között említve, „akik eleve nem tudták pályaképüket kisvárosi közegben elképzelni”.

A föntiek – úgy gondoljuk – kellő magyarázattal szolgálnak ahhoz, hogy Muškatirovićot, az író életét és munkásságát némileg bővebben ismertessük, már most gondolva a *Zenta monográfiája* című várostörténet egy későbbi (bővített és javított) kiadására. Ezúttal különösen írónk felvilágosodás kori szellemi örökségére szeretnénk az olvasó figyelmét felhívni, ami például abban is megnyilvánult, hogy korának és környezetének műveltségi szintjére és követelményeire való tekintettel három nyelven is publikált: szerb, magyar és latin nyelven. Jogról, politikáról, nemzeti közösségek életét érintő országos problémákról szólva az országgyűlés nyelvéen: latinul; gazdasági és társadalmi gondokkal foglalkozva s az olvasók tágabb köréhez fordulva pedig szerbül és magyarul. S e ponton érezzük oly találónak Božidar Kovaček 1967. évi tanulmányának zárószavait, amelyekben írónk életművéről így nyilatkozik.

„Muškatirović spada u kategoriju pisaca koji sve više dobijaju u vrednosti što se o njima više saznaje. S obzirom da je on još relativno neispitan pisac, da u njegovoj biografiji i bibliografiji, u interpretaciji njegovih dela ima još dosta zatamnjenih mesta, može se s dobrim izgledima na tačnost proreći njegovo još više uzdizanje po lestvici naših kulturnih vrednosti. [Muškatirović azon írók kategóriájába tartozik, akiknek annál nagyobb az értékük, minél többet megtudunk róluk. Tekintve, hogy még viszonylag föltáratlan írónak számít, s hogy életrajzában és bibliográfiájában még elég sok a homályos mozzanat, nagy valószínűséggel mondhatjuk, hogy idővel még magasabb helyet foglal el értékeink lépcsőfokain.]”

A magunk részéről a magyar műveltséggel való kapcsolatainak e szerény vizsgálata is ezt a célt kívánja szolgálni.

Igaz ugyan, hogy műveinek kvalitásait nem szépírói erényeiben kell keresnünk, s hogy nem esztétikai értékeit méltányolja az irodalmi utókor sem, hanem a korabeli Európa-kultúra tartalmait, azok jelenlétét értékeli bennük. (Mint ahogy egyébként a felvilágosodás kori irodalom úgyszólván valamennyi írójának a tevékenységét a legtöbb nemzeti irodalomtörténet. Gondoljunk pl. csak arra, hogy a kiváltképpen költőnek tartott Berzsenyi Dánielt – még jó negyed évszázad múlva is – olyan, csöppet sem költői, gondok foglalkoztatják, mint amilyenekről *A mezei szorgalom akadályairul* című traktátusában ír.) Meggyőződésünk azonban, hogy Lazar Čurčić itt közölt tanulmánya kellő bizonyossággal szolgál az akkori Európa polgári szellemű kulturális törekvéseinek a jelenvalóságáról a mi térségeinkben is, ezzel maradandó emléket állít városunk e szellemi kiválóságának. Annál is inkább, mert a pusztán adatközlésre szorító pozitívista történetírás egyoldalúságait kerülve Čurčić írónk egyéniségének, benső világának és szemléletmódjának a vonásait is felidézi az olvasóban.

LAZAR ČURČIĆ
JOVAN MUŠKATIROVIĆ MAGYAR NYELVŰ
NÉPMŰVELŐ KÖNYVECSKÉJE ÉS ANNAK
SZERB OLVASÓK SZÁMÁRA KÉSZÜLT FORDÍTÁSA

1804-ben Jovan Muškatirović egy magyar nyelvű könyvecskét adott ki Budán, amit 1806-ban korabeli szerb irodalmi nyelven is megjelentetett saját fordításában. Mai szerbhórvát nyelven a könyv címe a következő: „Kratka razmišljanja o sredstvima pomoću kojih bi dragoj našoj otadžbini mađarskoj dobrim mesom i ribom postojano pomoći se moglo i manjak mesa, dakle i naišlu skupoću odstraniti.”¹

A könyvet mind a magyar, mind a szerb bibliográfusok nyilvánartartják, jöllehet Petrik Géza² és Szinnyei József csak a

■

¹ A magyar kiadás címe: *Rövid gondolatok azon módok eránt, mellyek szerént kedves Magyar hazánkat jó féle hússal és hallal állandóan lehetne segiteni; s a' hús-nak fogyatkozását, következőképen a' bé-tsúszott drágaságot, el-távoztani.* Írta Muskatirovics János, pesthi senátor, és Magyar országban és hozzá tartozandó tartományokban hiteles prókátor. Budán, Nyomtattatott a' Királyi Univerisitás betűivel, 1804, 45 p.

² Petrik Géza: *Magyarország bibliographiája 1712–1860.* II. kötet, Budapest, 1890, 799.

magyar kiadást, Stojan Novaković⁴ pedig csak a szerbeknek készült kiadást jegyezte fel. Az egyetlen kivétel a mindig jól értesült Antonije Arnot⁵, aki mindkét kiadását felvette. Itt jegyezzük meg, hogy Pavel Jozef Šafárik⁶ nem hallott a könyvről, alkalmasint nem látta, s így nem is említi.

Az irodalomtörténészek azonban vagy mellőzték, vagy csak mellékesen szóltak Jovan Muškatirović magyar és szerb nyelvű könyvéről. A szerb irodalomtörténészeknek a figyelmét – érthetően – inkább az az író kötötte le, aki elsőként jegyezte fel a szerb közmondásokat, s aki egy figyelemre méltó népművelő könyvet írt a túlzásba vitt ünneptartásról. Muškatirović utolsó művecskéjét azonban a szerb irodalomtörténészek nem olvasták, vagy legalábbis nem eléggé figyelmesen.

Jovan Skerlić a Jovan Muškatirovićról írt tanulmányában a magyar könyvecskét és szerb fordítását csak a „bibliográfiái teljesség kedvéért” veszi fel a *Történész és a közgazdasági író* című fejezetben.⁷ A magyar kiadást Szinnyei József⁸ alapján idézi, de 1804 helyett tévesen 1802-ben⁹ jelöli meg a kiadás évét, holott Szinnyei pontos évszámot közöl. A szerb kiadást Skerlić figyelmetlenül olvasta, s csak felületesen értékelte. Veljko Petrović¹⁰ minden bizonnyal jól ismerte a magyar irodalmat, s így jól sejtette, hogy Muškatirović „kizárólag gyakorlati népnevelő szándékkal írt 1802-ben egy magyar könyvecskét, amelyet 1808-ban szerb nyelven is kiadott”.¹¹ A magyar kiadás neki sem járt a kezében, s ezért Skerlić nyomán téves

³ Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. IX. kötet, Budapest, 1903, 424.

⁴ Stojan Novaković: *Srpska bibliografija za noviju književnost. 1741–1867*. Beograd, 1869, 290.

⁵ Antonije Arnot: *Muškatirović Jovan, Srbsko spisateljstvo, Srbska novina ili Magazin za književstvo, hudožestvo i modu*. Pešta, 1838, 248.

⁶ Paul Jos. Šafarik's *Geschichte der serbischen Literatur*. Prag, 1865.

⁷ Jovan Skerlić: Jovan Muškatirović. Biografsko-književna studija iz istorije srpske književnosti XVIII veka. *Glas srpske kraljevske akademije*, Beograd, 1909, 290.

⁸ Szinnyei József i. m. 424.

⁹ Jovan Skerlić i. m. 291.

¹⁰ Veljko Petrović: *Muškatirović Jovan*. *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*. Zagreb, é. n., 928–929.

¹¹ Uo. 928.

évszámot közöl a könyv megjelenéséről. Ő sem olvasta a szerb fordítást, s hozzá még tévesen jegyzi is le a szerbek számára készült kiadás évszámát.

Borivoj Marinković is megismétli Skerlić hibáját a magyar kiadás évszámáról, s nem talál egyéb szavakat méltatására, minthogy „ennek a maga korában nem mindennapi füzetnek az említése a szerb irodalom történetében csak egy zárójelbe tett megjegyzést érdemel, egy sorral sem többet”.¹² Marinković azonban már közel kerül a könyv helyes értékeléséhez. Azt állítja ugyanis, hogy a *Rövid elmélkedés az ünnepekről* című könyve megírásával Muškatirovićnak az volt a szándéka, hogy igazolja a kor gazdasági szükségleteit.¹³ Ugyanezt kellett volna megállapítania Muškatirović magyar könyvéről és annak szerb fordításáról is.

A kérdésben kevésbé érdekelt magyar irodalomtörténészek alig vettek tudomást Muškatirović e könyvecskéjéről. Elkerülte a figyelmüket, hogy ebben az évben, a szerb felkelés évében, 1804-ben két szerb nemzetiségű író, Mihajlo Vitković és Jovan Muškatirović is magyar nyelven írta és adta ki könyvét. Jóllehet 1806-ban Pesten feljegyzik Muškatirović könyvének magyar kiadását, de Horváth István¹⁴ azt írja Muškatirovićról, hogy egy magyar és néhány szlovák könyv szerzője, összevésettve a szlovákot a szerb nyelvvel. Muškatirovićról csak napjainkban mond valamivel többet Szeli István.¹⁵ Ő azt írja, hogy a közéletmezés kérdéseiről Muškatirović éppen úgy nyilatkozik, ahogyan erről kortársai és a francia enciklopédisták.¹⁶ Azonban ő sem a legmegbízhatóbb magyar forrásokból merített, hanem Jovan Skerlićből, így tévesen jelzi Muškatirović könyve magyar kiadásának évét.¹⁷

■

¹² Borivoje Marinković: Jovan Muškatirović – buditeľni građanske svesti kod Srba u XVIII stoleću. *Književnost*, 42., 1966, 181–182.

¹³ Uo. 173–174.

¹⁴ Horváth István: *Mindennapi Pest-Budai naplója 1805–1809*. Budapest, 1967, 402., 417.

¹⁵ Szeli István: Jovan Muškatirović. In uő: *Zenta írói*. Zenta, [1961.]

¹⁶ Uo. 11.

¹⁷ Uo.

Muškatirović ügyvéd volt és szerb író. Egyedül e két foglalkozás keretében vizsgálható Muškatirović minden érdeklődése és ambíciója. A tudomány már megállapította, hogy milyen volt mint ügyvéd¹⁸, az irodalomtörténészek pedig a felvilágosodás szerb írói között jelölték meg a helyét. A közművelődési szándékok által megvont keretek között kell meghatározni Muškatirović egész literátori ténykedését is. Ha szóban forgó könyvét méltatói gondosabban tanulmányozták volna, minden kétséget kizáróan ezt is azon csekély számú művek közé sorolhatták volna, amelyekhez Muškatirović egyéb munkái is tartoznak. Többi műveitől ez csak annyiban tér el, hogy Muškatirović először magyarul kívánta megjelentetni, minden bizonnyal attól az óhajtól vezetve, hogy neve fennmaradjon a magyar irodalomban.

Muškatirovićnak az a kívánsága, hogy könyve előbb kerüljön a magyar mint a szerb olvasóközönség elé, észrevétlen maradt. Ez azonban nem lehet sem véletlen, sem mellékes dolog. Mint minden író, őt is fűtötte a vágy, hogy művei több nyelven is napvilágot lássanak. Külön (talán intim) okai is lehettek, hogy szövegét előbb magyarul adja közre. Németül bizonyára jobban beszélt. 1787-ben egy fiához írt intelmében mondja a következőket: „Kevés az olyan gyermek, aki a bölcsőtől kezdve rögtön két nyelven kezd beszélni, mint ahogyan te az anyanyelved mellett németül is.” Azt is szerette volna, hogy fia latinul is megtanuljon, s nem minden ok nélkül elvárta tőle azt is, hogy „[h]a most, elérkezvén tizennégy éves korodhoz, a többi iskolai tanulmányok mellett a magyart is mint negyedik nyelvet személyes hasznodra, ékességedre és dicséretedre jól megtanulod, mily nagy lesz az én örömem.”¹⁹

Jovan Muškatirović világosan kifejezett kívánsága, hogy fia megtanuljon magyarul, nem az egyetlen, jöllehet az első látható manifesztációja volt a magyarság iránti érdeklődésének. Pesti szenátorrá való 1787. évi megválasztása sem történhetett volna meg, ha nem szorgalmazza s nem adja tanújelét annak a szándékának, hogy Magyarország fővárosában tegyen is valamit a magyarság és a szerbség közeledésének az érdekében.

¹⁸ Vasa Stajić: *Jovan Muškatirović u Novom Sadu*. Novosadske biografije. Iz arhiva novosadskog magistrata. VI. Dodatak. Novi Sad, 1956, 151–162.

¹⁹ Jovan Muškatirović: *Prište iliti po prostomu poslovice*. Beč, 1787, [8–9]

Feljegyezték róla, hogy részt vett abban az akcióban, amely be akarta kapcsolni a szerbséget az 1790. évi magyar országgyűlés munkájába.²⁰ A szerbség azon részének e kétségtelenül új politikai orientációjában, amelynek a legszámottevőbb nemzeti problémák megoldása jutott osztályrészül, megfigyelhető a magyar–szerb politikai viszonyok megváltoztatására irányuló törekvés. Ennek az új szerb politikának a szószólói a magyar országgyűlésen való részvételükkel szerették volna megkezdeni elnyert kiváltságaik nyílt és tisztázandó kérdéseinek újszerű megoldását. Ennek az új – nyilvánvalóan Bécs-ellenes és semmiképpen sem oroszbarát – politikának a hívei Mojsije Putnik metropolita és Jovan Muškatirović. El akarták kerülni a szerbek mindenfajta szembehelyezkedését a magyarokkal, mert ebből csak az udvarnak származott volna előnye. A szerbeknek a magyarokhoz való közeledésére nem került sor, mert a szerb tábornokok ellenezték ezt a politikai irányvonalat, s mert a magyar országgyűlés nem tanúsított megértést a szerb kérdés iránt.

Úgy látszik, Jovan Muškatirović e magyar orientációját nem tette magáévá Jovan Rajić sem, mert szemére vetette neki ezt az új patriotizmust.²¹

Az 1790. évi magyar országgyűlés és a temesvári szábor előkészületeinek évében Jovan Muškatirović egy értekezést írt, amelyben történelmi forrásokra hivatkozva igyekezett bebizonyítani a szerbek állandó jelenlétét Magyarország területén, s annak a szükségességét, hogy Magyarországon jogérvényes okirat biztosítsa a szerbség életfeltételeit és jövőjét. Jovan Muškatirović munkájának megírásában leginkább a magyar történetírókra, Turóczi, Szentiványi, Istvánffy és Kiprinai műveire hivatkozik, s csak csekély mértékben egyéb szövegekre, amelyek közül csak Pavle Julinacé a szerb forrás.²² A történelmi forrásoknak ilyenfajta felhasználásával Muškatirović kétségtelenül a magyarokra volt tekintettel, de azokra a szer-

²⁰ Slavko Gavrilović: Srbi u Habzburškoj monarhiji. *Jugoslovenski istorijski časopis*, 1965, 4. sz., 17–19., 28–33.

²¹ Aleksandar Foršković: Deset pisama Jovana Muškatirovića. *Zbornik Matice srpske*, XVIII. Novi Sad.

²² Borivoje Marinković i. m. 181.

bekre is, akik a rendezett magyar–szerb viszonyokban látták a magyarországi szerb kérdés megoldásának lehetőségét.

Jovan Muškatirovićnak a magyarok iránti érdeklődésére vonatkozó e számos bizonyíték ismeretében nem lehet rendkívüli dolognak tartanunk azt az óhajt, hogy magyarul jelentesse meg egyik művét, s hogy csak ezután fordítsa le kora szerb irodalmi nyelvére. Magyar nyelvű könyvecskéje kétségkívül a magyarság iránti érdeklődésének, a szerb–magyar közeledésben vállalt politikai elkötelezettségének, annak a szándéknak, hogy helyet biztosítson magának a magyar irodalomban, végül jó magyar nyelvismeretének s a korabeli magyar szellemi mozgalmak ismeretének az eredménye. Ha az eredmény, amit ez a magyar nyelvű könyvecske jelent, nem is valami nagy, az annak a következménye, hogy Muškatirović nem nagyobb formátumú író, de semmiképpen sem abban leli magyarázatát, hogy sekélyesek lettek volna a magyarokhoz fűződő viszonyának és magyar nyelvű írói tevékenységének indítóokai.

Annak a szándékának a vizsgálatában, hogy magyarul is publikálja művét, s hogy a „magyar haza” segítségére legyen, a bírálók figyelmét elkerülte egy fontos és lehetséges következtetés. A könyvből ítélve Muškatirović jól ismerte a magyar irodalmi nyelvet. Tudta, hogy a magyarok az irodalmi nyelv és helyesírás egész sor problémáját már megoldották, s hogy a szerbek még messze voltak ezeknek a megoldásától. Mint minden írónak, még ha jelentéktelen is, Muškatirovićnak is foglalkoznia kellett a nyelv és a helyesírás kérdéseivel. Szövegeinek nyelve azok közül való, amelyek a XVIII. században a legközelebb álltak a szerb népnyelvhez. Helyesírása sok tekintetben a legkiegyensúlyozottabb és a legkövetkezetesebb. A szerb írók közül ezt az utat csak az járhatta, aki ismerte egy fejlettebb kultúra nyelvét, s aki képes volt azon a nyelven írni is. Muškatirović pedig ilyen ember volt. Mivel ismerte a magyar irodalmi nyelvet, sikeresebben járulhatott hozzá a korabeli szerb irodalmi nyelv összetett problémáinak a megoldásához, mint kortársai.

Muškatirović felvilágosult könyve nem lepte meg a magyar olvasóközönséget. A korabeli fejlett magyar irodalomban nem voltak ismeretlenek a hasonló művek. S ezek – természetesen Muškatirovićé is – hathatósan járultak hozzá az általános műveltség terjesztéséhez. Muškatirović nem volt sem tudós, sem

szakembere a hústermelés kérdésének, de tájékozott volt az akkori Magyarország gazdasági problémáiban s politikai tervei-
ben. Tudta, hogy Magyarországon kevés húst termelnek, s hogy
a termelést az állatállomány növelése nélkül magasabb szintre
kell hozni. A hosszan tartó osztrák háborúk arra készítették a
tudós főket és a szakembereket, hogy gyorsan és eredményesen
oldják meg a húshiány kérdését. A politikusok és írók felada-
ta az volt, hogy népszerűsítsék a szakemberek eredményeit, s
ezzel hozzájáruljanak e komoly feladat megoldásához.

Muškatirović könyvéből kiderül, hogy a marhatenyésztés
ebben az időben igen kezdetleges volt. Valóban szükséges volt
hathatósan intézkedni, hogy a helyzet megváltozzon. Ennek az
időszereű gazdasági és politikai problémának a megoldásához
járult hozzá a maga literátori módján Jovan Muškatirović is.
Mondanivalóját példákkal támasztotta alá, amelyek értékes
dokumentumai a korabeli életnek. Ez a kordokumentum túlél-
te a könyvecske aktualitását, s mindmáig eleven, közvetlen és
forrásértékű bizonyítéka maradt a korszellemnek.

A magyar olvasó Muškatirović könyvében találkozott
valószínűleg először eredeti formában lejegyzett, egyházi
cirill betűs szerb közmondással.²³ Meg kell még említeni, hogy
Muškatirović a népneveket a magyarnak megfelelően használ-
ta: rác, tót stb. Muškatirović számára ezek nem voltak idegen
megnevezések; egyébként is a szerbek a magyaroktól vették át
e nevek nagy részét, s ma is *Bécsset*²⁴, *nemacot*²⁵ stb. mondanak.
Végezetül a magyar olvasó első ízben itt olvashatja a dinár szót
is mint pénznem nevét.

Könyvét a szerző híven fordította le a korabeli szerb iro-
dalmi nyelvre, s csak néhány részletet hagyott el, valószínűleg
nem szándékosan.

■

²³ Magyar kiadás 24.

²⁴ Vuk Karadžić is, jóval későbbben, Vjena alakot ír.

²⁵ A szónak szláv gyökere van, de ebben az alakban a szerbekhez a magyaroktól
származott át, mint ahogy még néhány népnév.

RÖVID GONDOLATOK

azon módok eránt, mellyek szerént kedves magyar hazánkat jó féle hússal, és hallal állandón lehetne segíteni; 's a' húsnak fogyatkozását, következendőképen a' bé-tsúszott drágaságot, el-távoztatni. Írta Muskatirovics János pesthi senátor, és Magyar országban, '3 hozzá tartozandó tartományokban hiteles prókátor. Budán, Nyomtattatott a' Királyi Universitás betüivel. 1804.

I^{ször} A' Marha Húsról.

Marha Hús fogyatkozásnak gondolatom szerént leg-inkább avval lehet segíteni; hogy ha iparkodni fogunk az el-fogyott számát a' Marhának, mértékkal, vagy-is nehézséggel meg-tóldani, tud-niillik; hogy egy ökörtúl két vagy három, és egy Tehéntúl egy, vagy más-fél mázsával több húst kapnánk, mint most kapunk. Ezen tzelít pediglen, minden kétség nélkül el-érhettyük, hogy ha jobban, mint-sem eddig, a' Szarvas marha fog-tartattatni. Mert figyelmetes Marhás gazda könnyen észre veheti, hogy az olyan marha, a' mellynek sem istállója, se fél-szere, sem pediglen jó akla nem vólt; hanem a' szabad ég alatt neveltetett, és kivált ha bőven szénával téli időben nem tartatott (de kitsodák ? és hányan vagynak olyanok, a' kik bőven szénázhatták ?) olyatén, mondom, Marha fel-növének ideje alatt, mellyet nyóltz esztendőknék lehet tartani, tsak fél idejében nőtt, az az négy esztendőig; felít pediglen, vagy más négyit el-vesztette. Mivel az olyan marhának télben az erei, és nervussai öszve húzattatnak, nedvessége meg-kissebbedik, 's ezek miatt a' növése gátoltatik, rekesztetik, és tsak Tavaszkor alig tudja magát öszve szedni, 's bogározásig javúli. De ha bogározás el-jön, megént nyúghatatlankodik, és fogyasztya magát; mellyre megént a' nagy melegek el-jövéen, ismét előmenetelében a' növésben hátráltatik, és tsak, fél Augustustúl fogva, midón már az éjszakák hosszabbak, és a' forróság meg-szűnik, javúlni kezd, még a' hideg bé-nem tsúszik. Ezeket mindeneket öszve vévén, azt nyilván lehet belőle ki-hozni: hogy a' mi Marhánk a' növésnek idejében tsak fél ideig nő, az az nyóltz esztendők alatt tsak négyben, más négyit pediglen el-veszti. Ennek próbáját kiki tapasztalhattya, midón Tavaszkor ki mégven valamelly Helységnek a' Gulyájába, mikor a' marha füre öszve hajtattatik, és Gulyás eleibe adattatik, hogy nagy külömbség légyen azon tavalyi

Borjú közt, mellynek vagy istállója, vagy fél-szere, vagy legalább akla volt; és azon közt, melly szűkölködött. Mert amannak szarva nagyobb, a' szőre le-megy, vígabb, 's egy szóval az utolsó nyomorúlt hozzá képest; és így azután-is az ollyatén Borjúnak nagyobb előmenetele vagyon, mintsem a' másíknak. Nyilván való dolog tehát, hogy mi, az Istállók, Fél-szerek, és aklok által is nagyobb Marhát kapnánk. Nagyobb Marha pedig természet szerént több húst-is magára vehet, melly azután Országának köz nyeresége lenne, és így nagy előmenetelt tennénk a' húsnak meg-szaporodásában. Az Istállók, és Fél-szerek ezt a' hasznot-is hozzák, hogy az ollyatén Marha sokkal kevesebb takarmánnyal ki-tartattatik, és hizlaltatik, mint sem más szabad ég alatt lévő, a' melly felit sem eszi-meg eleibe adatott eledelinek, hanem le-tapodja, és öszve tsúnyította. Igen nagy uzsorát tehát hoznak az Istállók, és a' Fél-szerek, ha kiszámlállya az ember, mennyibe telik a' Marha tartás, 's kiváltképen szűk esztendőkbén, mennyibe telik a' takarmány, mellyet bőv esztendőkbén általak meg-lehetne tartani. A' jó aklot-is azért ajánlom, mert meg-menti a' marhát, hogy óldalról a' szél által nem fújja, fellül pediglen akár mi esik reá, könnyen el-szenvedí, és azért néki nagyon nem ártalmas.

Midőn e' képen a' Marhának téli tartásáról beszéltem, következik, hogy valamit a' nyári tartásról, és legeltetésről-is szóljak. Ennek pedig a' tzelja ez; hogy a' Marha a' nagy hévségben-is segítessék. Mert valamint minden állat testének a' nagy hidegek, úgy hasonlóképen a' melegség-is árt, és fogyasztya, vagy betegség-is maga után híz. Méltó tehát, hogy a' marhás Gazda erre-is figyelmezzén, és a' mennyire tsak lehet, a' marháját meg-örizze. Ezt az objectumot pediglen evvel a' példával meg-magyarázom. Mező Város Ának vagyon két Gulyája, 's mind a' kettő mellett szokás szerént egy egy Ménes-is; ennek vagyon tehát két járása, vagy-is legelője. Egygyik Gulya itattatik tón, vagy folyó vízen, a' másik pediglen kúton; hogy az elsőnek jobb állapotya légyen, mint a' másíknak, nyilván való dolog: mert hévségben mind Szarva marha, mind pediglen Ló vízbe hasig bé-menvén hívesíti magát, holott a' másik szörnnyű meleget szenved. Hogy ha tehát előmenetelít a' Barmunknak kívánnyuk, és a' betegségtől-is meg-akarjuk örizni, szükség, hogy ennek a' szerit-is elől vegyűk. Ez pedig ilyen szerbül ki-telhetik, és könnyen végbe lehet vinni. Minden itató helynek egy árokból való kerítést Marhának sokaságához képest kellene tsinálni, p. o. 50. 60. vagy több hold földbül repartíálva minden

gazdára marhájához képest, hány ölet kellessen néki ki ásni. Ennek a' kerítésnek azután ugyan azon Gazdának a' maga öleit, vagy árok-
nak részit, valami Fákka-is kellene bé-ültetni, úgymint: bodzával,
orgona, agátzi, fűz, hárs, vagy másféle fákkal-is kedve szerént; mely
fának azután az ő tulajdonának-is, hogy jövendőben vághatná, kel-
lene lenni. Belől pediglen az ilyen kerítést leg-inkább javaslanám
tágassan 5. vagy 6. ölnyire egymástúl mind hosszúságra, mind
pediglen szélességre nézve agátzi fával, mely igen szaporán nő, és
irtóztatóképen szaporodik, bé-ültetni. Ez által a' fellyebb nevezett
Mező Város Á. nem tsak a' Gulya-béli marháját, és Ménes Lovait
hévségtúl árnyék által meg-örizné, hanem még két Erdőtskét-is
szerezne magának, mellyek néki mind az épületekre, mind pedig-
len tűzellőnek szolgálának. Sőt téli, és fergeteges időben sokszor
a' marhát nagy veszedelemtúl meg-mentenék. Sokan fognak még
árrúl a' szörnyű, úgy mondván, 's Országos fergetegrúl, mely 1773.
esztendőben Tavaszkor történt, emlékezni, mely által sok marha,
Ló, sőt más állatok-is, Madarakkal együtt el-vesztek. Ugyan azon
fergeteg, egynehány Falka Göbolyöket Báts Vármegyében bé-
hajtott a' Futaki Erdőbe, és, ha ez nem lett volna, mind valamennyi
a' Dunában el-vesztek volna. De ezt a' Barom boldogságát, még
nagyobb tökéletességre lehetne hozni avval; hogy ha itató állástúl
egy árnyékos járás (Aleè) orgona, vagy más fából hosszúságra 100.
szélességre pediglen 10. vagy 15. ölnyire ültetődne.)*

- *) Midőn ilyen fa ültetésről beszéllek, fohászokodom kell, hogy mi nálunk a' Fa
ültetés igen félre vettetődik, és leg-alább miért minden Helység fő útai, mely más
képen Ország útjának nevezetik, tulajdon, és köz haszonért ki-nem ültettetnek.
Hajdani Sclavoniai Gradiskána Regementnek Oberstere, a' ki mint Feldmarschal
Lieutenani meg-hótt Báro Lyubobrátics Úr azt a' Regementet annyira hozta, hogy
két napi utazást tesz benne az ember, mintha egy árnyékos járásban (Aleèban) utaz-
na, és a' mit egy Oberster meg-tehetett, kinek példáját egész Confiniumban követik,
miért minden Nemes Vármegye-is a' maga Tartományában ezt meg-nem tehetné?
Régi Perzák Braminai (Papjokat úgy hívtak, minekelőtte a' Mahomednek Vallását
fel-vették) olyan sokat a' fa ültetésről tartottak, hogy az élőfáknak ültetésit, egy a'
leg-főbb hitek ágazattyának tették, és ezt tanították: hogy az élő fáknak ültetése az
Isten előtt olyan kedves dolog, hogy valamennyi fát ültet az ember életében, annyi
gráditst tsinál magának Menny-Országba. Ez a' Tudomány azután a' lapos, és
homokos Persiát mint egy kijes Kertnek tette. Ugyan innen hoztatott kilentzedik
században Európába a' selyem Bogárnak magva két Görög Kalojer által, mely mos-
tan ilyen nagyon el-terjedett. Példát ebből ki-ki vegyen, hogy sok dolgot, ámbár
superstitióból származni láttatik, mindazonáltal nem kell gyalázni, és ki-irtani
iparkodni, ha magában ártatlan, és kivált ha az emberi Nemzetnek hasznot hoz. –

Téli, és Nyári marha tartásunknak módjáról, és megjobbításáról, midőn még a marha nő beszédemet elvégezvén, következik, hogy az ösztönökről, melyek által azt a szükséges, és hasznos telt könnyebben elérhessük, szóljak. Ezek pedig következőkből állanak. Minden Nemes Vármegyéknek, Szabad Királyi, és Mező Városoknak, sőt nagyobb Helységeknek is jutalmakat, vagy praemiumokat kellene ki szabni olytán Lakosoknak, a kik megmutatnák, hogy legnehezebb esztendő hím Borjút, és két esztendőst; vagy, mint közönségesen mondattatik, harmadfú Tinót nevelt. Hogy pediglen kinek kinek nagy ösztöne lenne, p. o. 100 fl. ki lehetne szabni, és három részre osztani, úgy hogy, a ki legnehezebbet, de annak legalább két mázsának kellene lenni 50 fl. utánna valónak 30 fl. és a harmadiknak 20 fl. adattassanak. Ezen proportiót kellene a két esztendősökkel is tartani, de az elsőnek legalább négy mázsának kellene lenni. Ez által minden kétség kívül nagy örömünkre tapasztalánk a mi Marhának jobbra való változását, s előmenetelit. Mert csak lehetne azt remélni, hogy egy nagy Vármegyében egynehány száz ember iparkodna az illetén ajándékot megnyerni, és egygyik sem próbálna egy Darabbal, hanem többel. Illyetén praemiumok pediglen soha elnem vesztettnek, mert a haszon publicumra terjed; nem okoz tehát kárt, hanem inkább nagy uszorát maga után hoz.

Ezen módon midőn már a Marhának uzsorát, hosszúságát, és szélességét megnyernék, annak jó hizlaltatásáról kellene iparkodni. Ebben pediglen következőket szükséges feljegyezni.

- a) Az eddig való hizlaltatásról, mely úgy is közönségesen tudunkra vagyon, minémű, és kiváltképen a Pusztákon volt; hogy tudniillik ehez, ha az ember akarta jól az ökröt meg-hizlaltatni, legalább szükséges volt, két téli szénázás, és ezek közt egy nyári legeltetés, tehát nem fogok többet felőle szöllani. Rend szerént való hizlaltatást pediglen Istállóknak leginkább Serfőzők, és imitt amott Németh Pékek száraz ökör nyomó Malmok által megtettek, és az őrlés mellett lassanként az ökröket is meg hizlalták. De ez utolsó hizlaltatás hogy nagyobb tökéletességre hozattassék, és még fent lévő Pusztákkal egy mértékbe, a mi a Marha hizlaltatást illeti, tétettessék, ez ennek a modálitása; hogy az eddig való száraz Ló Malmok tellyességgel mind egygyig kaszszáltassanak, és ezek helyett lábbal nyomó ökör Malmok béhozattassanak. Ezt pedig minden Nemes Vármegye, és Szabad-Királyi Városok Statutumok

által végben vihetik; mert ez úgy-is nem sok pénzbe tellene, és tsak az Orsóknak, 's Kerekeknek meg-váltózáásával végben lehet vinni. E' féle Statutumok pediglen gyökereznének Hazánk Törvényibe t. i. 14. Art. 1751. melly által rendeltetik; hogy az ártalmas Vízi Malmok el-rontassanak; de ahol egygyenlő ok vagyon, hogy egygyenlő a' Törvénynek-is a' Rendelése, azt minden Törvényes ember meg-fogja engedni. Hogy pediglen a' száraz Ló Malmok ártalmasok, azt kiki meg-engedi, a' ki tartya, vagy öröl benne; mert azok egy forma Lisztet nem adnak; mivel a' Lovak hol lassan, hol sebessen mennek, tehát a' Liszt-is hol apróbb, hol gorombább; a' mellett pedig sok Lovakat rontanak, és tsak ne vegyünk többet, hanem hogy két Lovat esztendő által egy Malom el-rontson, minémű iszonyú kár ez, mellyeket Lovas Katonákért meg-lehetne tartani: végtére pedig ha Lovak Malmokban nem fognak őrleni, kevesebb hámos Lóra szükség vólna, és így Hadi Seregek több Lovakkal lehetne segíteni, és a' vidéki Országokban drága vevéseket el-távoztatni. Ellenben pediglen ökrökkel nyomó Malmok egyeránysú Lisztet adnának, 's a' mellett az ökrök lassanként meg-hizlaltatnának, és ezek által mind a' Gazdájának, mind pediglen a' köz jónak hasznot hajtának. Mert minden ilyen Malom esztendő által leg alább tíz hizlalt ökröt, négy vagy öt Tehenet, sok Tejet, sajtot, vaját, sok hizlalt Baromfit, mint p. o. Staer Országi forma Kappanyokat, és kövér Ludak által sok Lúdsírt adna. De ezek hogy illendő effectusba hozattassanak, egész Magyar Országban a' Molnári-Mesterséget formális Mesterségre kellene hozni, úgy hogy az a' közmondás: emberből lett Molnár egészen el-töröltessék; a' kik a' Mesterséget soha nem tanúltak, hanem tsak imígy amúgy Malom követ fel-tudják emelni, és meg-vágni, vagy meg-élesíteni, 'a' valóságos Molnároknak fogyasztásában fel-vétetődnek Molnároknak. – Ezeket pediglen hogy ki-ki jobban meg-foghassa példába Debreczeni Várost vegyük, 's többire-is conclusiót tsináljunk. Ottan száraz Ló-Malom vagyon több 300nál, de tsak ezt a' Számat megtartván, azok ha kaszálattatnának, minden Molnár hizlalna leg-alább esztendő alatt 10 ökröket, és 5. Teheneket, ez által nyernének a' Debreczeniek minden Esztendőben 3000. hizlalt Ökröket, és 1500. Teheneket, melly Summánál egész temérdek Debreczeni határban, hogy több Ökör, és Tehén levágni, és el-adni való hizlaltatna, igen kételkedem benne; de ha hizlaltatik-is valamennyivel több, a' szóban lévő Marhának minéműségét, és nehézségét mindéig egy mértékben lehet a' másikkal, vagy a' Pusztákon hizlaltattakkal venni.

Ehez járúl, hogy e' féle Molnárok ki-ki könnyen tíz Tehenet tartana, és sok tejet kapna, mellyek által egynehány-tized formális Svajczerek jó ízű sajt, és vaj körül foglalatoskodhatnának. Ezek sok Baromfit-is nevelnének, és a' Lúd zsír meg-sokasíttatna^{*)} Ló-Malmokat kaszszáltattván, Debreczenieknek leg-alább 600. Ló darabokra kevesebbel szükségek lenne, és ezeket a' Hadi Seregre lehetne applicálni, minemű számot nem tudom minden Esztendőben ha adhat-é most. De a' mit a' Debreczeni Város meg-tehetne, ugyan azt meg-teheti Mária Theresiopolitána-is, szomszéd Tisza-melléki Koronabéli Járással, vagy Districtussal. Meg-teheti Torontal Vármegyében Privilegiált Kikindai Districtus, Nagy-Betskerek Mező Várossal egygyütt. Meg-teheti Kis-Kúnság; és Pest Vármegyének Nagy Mező Várossai, mint Ketskeméth, Nagy-Kőrös, Czepléd, és sok többiek. – Tovább; egész Országban könnyen lehet fel-venni, hogy 3000. száraz Ló-Malmok vagynak, ezek tehát az fel-vett hypothesis szerint 30,000. hizlalt Ökröket, 15,000. Teheneket adhatnának, és 6000. mostanában Hámos Lovak, nyerges Paripák lehetnének. Kétség kívül ezen fel-vett kalkulusat egy, vagy más olyan ember, a' kinek se figyelmetességre, sem pediglen mély gondolkozásra ideje nintsen, ezekben gyalázní fogja. De olyanoknak tsak evvel az egy példával felelek-meg: közönségessen tartattatik az, hogy Országunkban fogyatkozás légyen a' Lovak eránt, és azért szükségesnek tartattatott külső Országokba Burgus hét esztendő háborútól fogva vételre szállani. De senkinek nem jutott eszébe, hogy minekelőtte erre kellene fakadni, és a' Birodalomnak kintseit idegen Országokban el-szórni, hogy elébb Magyar, Rác, és Oláh kotsiskodások jó rendbe hozattassanak. Mert a' mit a' Magyar két kotsin tíz Lovon, a' Rác három kotsin 12. Lovakon, az Oláh egy kotsin, és 12. Lovon visznek, azt az Austriabéli, vagy Morvai kotsis Pestzál 3. kotsin, és mindenikbe 2. Lovon el-viszi. Fellyebb nevezett Lakosaink Lovaiknak száma 34. darabból áll, 's ebből 6. ki vévén, maradnak 28. darabok, mellyek a' példában lévő Fuvarozásra nem szükségesek, és nem volna e' annak harmad része Katonának alkalmas? melly alkalmatosság leg-inkább azután mutattya-meg magát, mikor az iffjú Ló, jó kézben jön. *)

*) De még a' Debreczeni nevezetes Tarhórul-is nem kell itten el-felejtkezni, minéműt se többi Magyarok, Rácok, és Olához, ámbár jót tsinálnak, nem tudnak tsinálni, melly sok ezer fa edényekben, és fazekakban Bétság, kereskedők által el-vitetődik, és mellyet ez által hordókban lehetne vinni. –

Tsak conseribáltatnának ezeknek a' Kotsisoknak a' Lovai Erdély Országiakat együtt vévén; bámulna az ember, mennyi darab vólna, és minémű segedelem ezekből jöhetne. – És bátran állítani merészelem, hogy a' Mezőhegyesi ditséretes Oeconomíával vete- kedne. Sőt, ha épen szükség vólna, Lovakat külső Országokban venni, leg-jobb modalitás ebben lenne Erdélyi kotsisok által Oláh Országból, és Moldovából hozatni. Mert ezek portékákat bé- vivén, mindenkor minden Kotsis egy pár jó Tsikót-is ki-hozhatna kotsija mellett, és lassanként utazásában meg-is szelidíthetné, tsak illendő árra ki-szabattatna. – Ugyan eztet tehetnék Magyar Orszá- gi Kotsisok, a' kik Lengyel Országba portékákat visznek. – Ezekhez járúl, hogy a' hadnak alkalmatosságába nem-is szükséges arra kötelezni magát, hogy 15. markos Ló légyen, és valamint az emberi mértékre, vagy nagyságra akkor nem tekintetik, hanem alább valók-is bé-vetetődnek; ha különben erős természetűek; szinte úgy a' Ló felől-is kellene tartani: mert ezek által azt a' t'zél el-lehet érni, a' melly nagyok által nyeretetik. Bizodalmas vagyok tehát, hogy kiki tehetsége szerént ezen jövendő, és könnyen béhozandó bol- dogságunkat gyámolittani, és segíteni fogja; ezek által Országunk gazdagságának Maszszája sok Milliomokkal meg-szaporodna, és sok kézi mesterségek nagyobb gyarapodást vennének, mint p. o. a' Timárok jobb Bőrökből, jobb talpakat adnának, Fésű tsinalok

- *) Nem ok nélkül mondtam, mikor az ifjú Ló, jó kézben jön; mellyet a' követke- zendő történet jobban fogja meg-világosítani. Én egy öreg Rác Urat esmértem, a' ki iffjúságában Lovas Katona völt. Ő meg-öregedvén, a' Gazdaságát által adta két Fiának, kik Marhát tartván, két nyerges Paripát-is tartottak. Egykor az Öreg ki-menvén a' Szállásra, a' gazdaságát meg-tekénteni, ebéd után jó kedvet kapott, 's meg-parantsolta az öregbik Fiának, hogy meg-nyergelné mind a' két Paripát, mert ő néki kedve vólna futtatni. Ez meg-lévén, az Öreg a' jobbik Paripára fel-ül, a' Fia pedig az alább valóra, 's egyszerre futtatni kezdenek. Az Öreg, jobb Paripán ülven, hátra hagyta a' Fiát. De azután meg-állván el-várta, 's le szállván a' Paripárúl, Fiának-is parantsolt leszállani, és a' Paripákat meg-változtatván megént futtatni kezdtetek, de az Öreg már alább való Paripán ismét hátra hagyta a' Fiát. Ez meg- lévén azt mondotta a' Fiának: látod Fiam! tsak azt akartam néked meg-mutatni: hogy nem tsak a' Paripa viszi az embert, hanem az ember-is a' Paripát, és te még nem tudsz jól nyargalni -. A' mi pedig itten a' Nyargalásból ki-tetzik, aztat lehet a' Lónak fel-neveléséről, és oktatásáról fel-jegyezni, és tartani. – A' Paripákrúl meg ez-is meg-érdemli, hogy az ember tudja, hogy a' Méneses állandóbb, mint az Istál- lós, de még ez-is fellül halladja az ollyant, mellynek az annyát kotsiba jártatták, és gyengeségében mindenféle strapátzióhoz hozzá szokik. –

jobb szarvakbúl, jobb Fésüket tsinálnának 's a' t. Pusztáknak megszállítása miatt senki nem morogna, sótt ezet helyben hagyná, és jónak lenni ditsérné; mert úgy-is Ildik Uladislaus Király, a' ki Dobzse Lászlónak-is neveztetik, idejében, a' ki 1516. esztendőben meg-halálozott, népessebb volt az Ország, mint mostan, és mégis, se Húsban, se Lóban nem volt fogyatkozás. Ezt nyilván lehet látni Verbőczibúl Part. I. tit. 133 hogy egy jármos Ökörnek az árra volt 4 fl. és két Tehénnek 4 fl. 's a' t. De azután a' Törökök ki-rabolván az Országot, Horváth Ország constitutiójábúl 1538. lehet látni, hogy már Jármos ökörnek az árra volt 12 fl.; egy fejős Tehénnek 6 fl. egy herélt meg-hizlalt Disznó 2 fl. hizatlan 1 fl. egy nöstény Disznó 1 fl. Südő 55 d. Malacz 4 d. Lúd 4 d. Kappany 3 d. Tyúk 2 d. Tsirke 1 d. egy font Marha hús 1 d. disznó hús 2 d. 's a' t.

- b) Ha az hízlalándó Szarvas Marhákútól az őszi vetemények, kiváltképpen olyanok, mellyek jó őszben el-vettettek, és meg-gyökeresedtek, leg-alább 20 Martiustúl fogva 20 Ápriliséig nem tiltatnának és a' Legelés meg-engedtetne; mert a' Marha illetén Gabonában semmi kárt nem tenne, hanem még javára szolgálna. Mivel tövestől ki nem húzza, és a' legelésével valamennyire meg-mozdította a' Gabonát, és ez által tövenek nagyobb, és tágassabb helyet tsinál; melly által annál nagyobb erőt kap, és erősebb gabona szárt hajt, ez pediglen nagyobb kalászt ad. Egy szóval ez illetén legeltetés annyi hasznot hozna a' Gabonának, mint a' gyomlálás, vagy kis gereblye-kapával való kapálás. Én ezet magam-is bizonyos Vármegyében tapasztaltam, hogy egy Faluban egy embernek az ökrei mint egy 4. vagy 5. Májusban más embernek a' Búzájára reá mentek, és meg-ették; történt pediglen, hogy azon Faluban akkor jelen voltak Szolga-Biró, és Tisztartó Urak, a' meg-károsított ember panasza ment, és a' kár meg-betsültetett, 's a' másik a' fizetésre reá-is állott, midőn a' maga Búzáját meg-nyeri, vagy le-aratya; de mi történt, az Aratásnak ideje el-jövé, jobb volt a' gondolom szerént meg-étetett Búza, mint sem más embereké, és a' Gazdája, ki elvetette, le-is aratta; de még-is az Urbariális Computusnak alkalmatosságával, az meg-itélt kárt kívánta: melly dolog azután az egész Vármegye előtt meg-fordult, de meg-nem nyerte. És kiváltképpen én ellene voltam, 's többi közt azt-is mondottam; hogy bár ez a' szokás közönségesen bévétetődne, hogy midőn kár nélkül veteményeket meg-lehet legeltetni, meg-legeltetnék. Sótt a' kövér földeken, ha a' Gabona meg-nem legeltetik, kivált a' nedves Esztendőkben, nagy károkat-is szenvednek az emberek,

mert le-dűl, 's öszve rothad, 's így senki hasznát nem veszi. Ezt a legeltetést még jobban ajánlja ez; hogy a' mint fellül az egy holnapos időt meg-szabtam, ez nagyobb hasznára volna a' Marhának, mint sem nyári két holnapos legeltetés; mert a' Gabonának füve sokkal erősebb, vagy substantiósusabb, mint a' közönséges akár minémű fűnek; a' mellett a' közönséges fű addig az ideig még fel-sem veszi magát, hanem azután; akkor még sem a' hévség, sem pediglen a' Legyek, vagy más bogarak nem háborgatják a' Marhát, és így igen jó húsban a' legelő mezőre jönne, 's annál jobban javúlna, 's több fagygyút szerezne, kivált száraz esztendőben; mert nedvesben több húst kap, szárazban pedig több fagygyút, és innént eredett Rác közmondás: lóza i Kóza vódu ne begeniše. Az az: a' szöllő veszsző, és a' ketske a' vizet nem szereti.*)

Midőn itten fagygyúrúl szóllottam, méltó ezt-is meg-jegyezni, hogy a' Bétsi Mészárosok (kikkel abban a' jeles 1772dik esztendőben, midőn a' Magyar Ország ki-vált pediglen Bátskai Gőbolyos Gazdák el-bukták, sok dolgom vólt) ezt tapasztalták, hogy Magyar Országban egygyik részében sem kap az ökör annyi fagygyút, mint Szymiumban, vagy Szeremben t. i. ebben a' gyönyörű úgy szólván peninsulában, mellyben hajdani Romaiaknak nagy gyönyörűségek vólt, és némellyek Frantzia Ország Alsátiaához hasonlítyák.

- c) Ajándékokkal kellene minden Vármegyéknek a' magok Lakossait gerjesztetni, vagy búzditani, hogy mentül jobban ökröket hizlaljanak, és példának okáért; a' ki leg-nehezebb, de magyar Marha fajzatabúl való ökröt hizlalna, de annak leg-alább tíz mázsásnak kellene lenni, 200 fl. és utánna valónak, a' ki leg-alább 9 mázsást 150 fl. a' harmadiknak pediglen, de leg-alább 8 mázsást 100 fl. ajándék nevében minden esztendőben ki-fizetődne; a' ki pediglen egész Országban leg-nehezebbet hizlalna, annak azon 200 fl. kívül, mellyeket a' Vármegyétül nyerne, Ország kintsébül száz Aranyok adatnának; minden ember látná, minémű nagy előmenetelünk lenne, és reménleni lehetne, hogy annyira jönne a' dolog, hogy sok ökör magányosan annyit nyomna, mint most leg-jobbik kettő. – Mert egy Vármegyében leg-alább két száz

*) Történhet az, hogy némelly helységekben nem vólnának olyanok, a' kik vagy Ökröket, vagy Teheneket Falkástul hizlalnának, vagy ha volnának-is, a' község nem engedné, hogy más magányos ember közönséges Gabonának a' fűvét le-legeltesse, és tulajdon hasznot vegyen. Erre a' történetre mondom, ha olyan emberek az Helységgel meg-nem egygyeznének, legalább közönségesen a' Gabonának füve le-legeltessék szarvas marha által, és kivált fejős Tehenekkel, hogy kárba ne menyen. –

ember iparkodna az fent nevezett ajándékokat megnyerni, és egygyik sem próbálná azt egy darabbal, hanem leg-alább 2. 3. és többekkel, mivel nem vólna abban bizonyos, melyik darab jobban fog-hízni, és így a' hús, és fagygyú szaporíttatnának; sótt szabad, és Királyi, 's Mező Városok-is illetén praemiumokat adhatnának p. o. 7 mázsás darabért 50 fl. 's a' t. mert már igen ritka Magyar ökor, a' melly 6 mázsát nyomna. E' féle hizlalt marhának azután a' húsának-is más féle minéműsége vagyon, mint sem másnak, és ha meg-főztetetik, nem húzza össze magát, hanem nagyságában megmarad, a' mint a' Mészárszékből hozattatik. –

Ezek után hogy a' Marha jobban szaporíttassék, Győr Városának ditséretes Statutumát, ha épen nem egészen, leg-alább valami modificatio, vagy változás szerént, vélném, hogy minden Szabad, és Királyi Város adoptálja. Ő nálok soha nem szabad a' Mészárosoknak Tehenet vágni, hanem mindétig ökröt. Erre a' Statutumra nálok, előbbeni esztendőben talán az-is nagy okot adott, hogy a' Győri Mészárosok, Bétsieknek sok ökröket adtak el, tehát az alább valókat magok vágták, a' jobbakat pedig nagy vám miatt fel-hajtották, és a' publikumnak eleget tehettek. De ezek a' környüállások el-műlván, talán ök-is most más észre jönnek, vagy jötenek-is, és azért javaslanám, hogy Királyi Városokban tsak Májusban, Júniusban, és Júliusban szabad lenne Teheneket vágni. Mert különben a' vehem anya méhében koros, az ollyatén Tehénnek fagygyúja nintsen, és sok vissza-éléseknek ajtó nyittattatik; kiváltképen Marha nem szaporodik, és Mészárosok-is nem maradnak a' mesterségek mellett, hanem kereskednek, és a' javát az Ökröknek vidékieknek el-adják.

Hogy pediglen több him, mint sem nőstény Borjúkat nyerhetnénk, és annál több Ökröket kapnánk, szükségesnek tartanám; hogy a' mi Tudós Uraink, a' kik Anglusokkal leveleznek (Correspondeálnak) tudakoznának azon valóság felül: mitsoda ki-menetele vólt annak, mellyet a' Hamburgi Újság-Iró 1783-ban. 93-ik Szám alatt írt: hogy tudniillik egy oda való köz ember, *) a

*) Ez köz ember lévén, méltó meg-émlékezni ama tudós Bekmának az Találmányokról írt könyvérül, mellyben mutattya, hogy több Találmányokat adtak a' Világnak a' köz emberek, mint sem Tudósok. És ugyan evvel bizonyíttatik, valósága annak a' Remete feleletinek, a' ki a' rajta tsudálkozó ethnikus Philosophusnak: hogyan, tudatlan ember lévén, abban a' nagy pusztaságban maga el-élhet? ezt felelte: Uram! mi találta ki a' Tudományt? nem de

kinek 12. Tehene volt, és azoktól élt, annyi számú him Borjúkat tőlök nyert, a' mennyit akart, és leg-alább az ő Tehenei 8. himet, mivel az Ökrök drágábbak, mint sem a' Tehenek, és négy nöstényt szaporitásért ellettek. Melly próbát ő más istálokban-is tett 200. Tehenekkel egygyenlő szerentsés előmenetellel. Ezt a' dolgot meg-értvén a' Királyi Tudós Társaság vizsgálásba vette, de miben állapodott-meg a' dolog, nékem tudtomra nintsen.

Végtére pediglen, valamint szükséges a' Mészárosokra nagy vigyázattal lenni, hogy ők igazán mérjenek, és egészséges Marhát vágjanak: ugy viszontag, oket-is minden móddal segíteni méltó, legelő mezővel, Árendáknak relaxációjával 's a' t.

II^{szor} A' Borjú Húsról.

Hogy a' Borjúkat, és kiváltképen nagyobb fajzatú szarvas marhákat, meg-kellessen kémélleni, és a' mennyire tsak lehet, nevelés okáért meg-tartani, azt fellyebb-is említettem, és úgy vélem, hogy gondolkodásom helyt állyon; mivel a' régi, kivált síkon lévő 's marhát tenyésztő született Magyar, Rác, és Tóth Lakosok nem-is adják-el könnyen a' Borjúkat, hanem tsak a' Németh nemzetű új Lakosok. De még-is szükség lévén, hogy Borjú hús légyen, erre való nézve szükségesnek ítéltem, hogy tsak Buda, és Pesth Városokrúl szöllyak, mert más Városok úgy-is ebben annyi fogyatkozást, és drágaságot nem szenvednek, mint ezek a' Fő Városaink. Egész Európában pedig ditséretes bé-vett szokás az, hogy a' Fő Városok, a' mellyekben népnek sokasága lakik, az uralkodó Fejedelmek, és a' Népeknek kormányozói által az élelemben segíttessenek. Melly gondolkozást, és figyelmetességet meg-érdemlik ezek-is, mellyeknek Lakossai, öszve vévén Ó-Budát-is, már közel nyoltzván ezer lelkekre meg-szaporodtak, és szüntelen járandó vidékiekkel sokkal nagyobb számot tesznek; melly 's e' béli öszve tsoportatás élelemnek iszonyú nagy drágaságot okoz.

nem-é az ész? és midőn amaz néki ezt meg-erősítette, tovább mondotta. No láttya tehát, hogy a' kinek esze van, az el-lehet Tudomány nélkül. És azért igen keserves dolog, mikor valakiről ez mondattatik: van Tudománnya, de nints esze. Illyetén, mondom, emberek sokszor arról-is gondolkodnak, és kotyognak: hogyan lehetne négy szegletű kereket, vagy abrintsot kitalálni. – De ellenben minémű gyönyörű, és hasznos, ha Tudomány az észel öszve kaptsoltatik.

Ezeket pediglen illetén módon lehetne segíteni.

- a) Hogy a' Budai 's Pesthi Mészárosok köteleztessenek arra, hogy ők Borjú vevő Legényeket (Kalbknechte) tartsanak, a' kik 20, vagy 30. mértföldnyire a' Sváb falukban, és Hegyallai Helységekben, mellyekben, az utólsókban úgy-is, apróbb szabású, és azért ótsóbb marha terem, Borjúkat vegyenek, 's ide hozzanak. De
- b) etzet könnyebbíteni szükséges volna, és az illetén Mészárosoknak Forspontokat Státiórúl Státióra pénzért kellene adni, hogy a' bé-árrúlt gyenge Marha annál könnyebben, és szaporábban bé-hozattassék.
- c) A Mészárosoknak tellyességgel meg-kellene tiltani, Borjúkat, és Bárányokat, e' két Városnak Pijatzin venni, és ez által drágaságot tsinálni.

III^{sor} A' Bárány Húsról.

Ezek, az az Bárányok által nem tsak a gyenge, hanem közönségesen a húst meg-lehet szaporítani, vagy-is sokasítani, ha Juhos Gazdák az eddig való szokástúl (kiváltképen azok, a' kik közelebb a' Fő, vagy más Városokhoz laknak) el-állanának, és a' Juhokat fejni meg-szűnnének. Ettől pediglen könnyen el-állhatnak, mert kiki a' Juhokat azért tartya, hogy hasznát vegye; de ha a' júhtúl olyan, vagy nagyobb hasznot lehet venni, ha nem feji, mint sem mikor feji, nem tudom ki lehetne az, a' ki ezen Tanátsot fel-nem fogadná. Tudtára pedig vagyon az, hogy a' Júh tsak 5. holnapig a' vemhit viseli, tehát kétszer egy esztendőben, ha nem fejik, és a' Kosok ha el-nem választatnak tőlök, meg-ellhetik; egy Báránynak pedig nagyobb árra légyen, mint sem nyári téjnek, tehát minden erővel azon kellene iparkodni, hogy a' Bárányok szaporittassanak, mind önnön, mind pedig a' köz haszonért. A' Júhoknak jó tartása még nagyobb hasznokat-is hozna, mert ha jól tartattatik, kettős Bárányokat-is ellenek, és így sok Júhtól esztendőt által három bárányokat-is lehetne kapni, mellyeket a' nevelésben el-adásig jól tudják a' Juhászok, más Júh, a' mellynek a' Báránya el-van adva, alátétellel segíteni. Jó Hazafi Földes Uraknak ebben, mint más jóságos tselekedetekben-is, például, kellene másoknak lenni, 's ezeket más Haza szerető

Polgároknak követni. Ezzel az Austriabéliek igen segítik magokat; és miért a' Magyar-is magát nem segitné, midőn láttya, hogy a' szükség nyomja; ez által a' Szarvas marha-is jobban szaporodna, mert még az embernek gyenge Bárány húsa vagyon, addig nem sokat gondol a' borjú hússal, és minden 1000. jüh által könnyen meg-lehet tartani 1000. Borjúkat, mert két Bárány egy Borjúval fel-ér. *)

Egy ellenmondást előre ebben a' dologban által látok, és azért azt-is megtzáfolni szükségesnek lenni tartom. Kétség kívül az ellenkezők azt fogják mondani, hogy ez által megfosztattna az Ország vajtúl, és sajtúl; de ez ellen én már fellebbez beszéltem, és még evvel a' felelettel meg-toldom; hogy tsak példát vegyen a' mi Népünk a' Békes Vármegyei Szarvasiaktúl, és más két, három szomszéd helységektúl, mellyek a' Tudós, és Nagy Érdemű Teschedik Sámuel Úr példás tanítása szerint, nem tsak magoknak sok kövér tejet, vajat, és sajtot nyernek, hanem Pesthi piatzra-is annyit hoznak, és mind a' két Városnak el-adnak, hogy bátran állittani lehet, hogy több Tehén vajat, és sajtot ezek hoznak, mint három Pesth, Pilis, és Solth öszve kaptolt Vármegyéknek Lakóssai. Sőt még tellyes bizodalommal vagyok, és mindnyájan lehetünk, hogy Teschedik Ur példás, tanítása még nagyobb ebben az előmenetelben gyarapodást, és tökéletességet fog-venni, ha másokat-is magok' sorsait, vagyis Symbolumaikat hozzá tészik: én mostanában ezt az egygyet

- *) Ez okra nézve Pesth Városának egy Statutumát szükség volna valamennyire megmásítani, vagy-is modificálni, melly által 1796-dik esztendő-től fogva, nyári Mészárosok bizonyos számú vágni való Jühokon kívül senkinek Juhokat nem szabad tartani. Nevezett esztendőig némelly privátusok Város Ispitályával együtt tartottak mint egy 6000. darabokat, a' Mészárosok vágni való jühain kívül, és mivel ezek a' keskeny határhoz képest, igen sok, és károsok voltak, tellyességgel el-tiltattak. De valamint közönségesen szokott lenni, hogy gyomlálván a' konkolyt, a' tiszta Búza-is kihúzatik, úgy itten-is történt, és leg-alább az Ispitály Juhait kellene vissza téríteni olly végre, hogy a' fejés meg-tiltattassék, és kétszer esztendőben elszetessenek. Ez által ha 1000. Jüh vissza térítettne, kevesebb 1000. Darab Borjúra szüksége lenne a' Városnak; illetén Juhász jó árendát fizetne, és egy Júhtul örömest 1 fl. 30. xr. meg-adna; azután maga hasznáért vigyázna, hogy a' Mészárosok a' meghatározott számon fellyül juhokat ne tartsanak, kikre másképen úgy szóllván, lehetetlen elegendőképén vigyázni.

hozzá teszem. – Egynehány esztendőök előtt Bétsben mulatván, hajdani Veterinariae Professor Válstain Úrral gyakran öszve jövén, többi közt találtam néki beszélni, miképen a' Sclavoniai Ráczok a' nyóstény Disznókat Tavaszkor még soványok, mellyeket hizlalni akarnak, herélni szokták, mellyrül sem a' Bátskai, sem pediglen a' Banátusi Ráczok semmit sem tudnak. Erre a' Barmoknak Fő, és a' Felséges Austriai Háznál ebben legelső Orvosa ezt felelte: Uram errül eddig soha semmit sem tudtam, hanem Felséges Udvar költségével midőn utaztam, Dania Országban ezt láttam, hogy ottan a' jó fejős Teheneket ki szokták herélni, és az olyan Tehén soha Borjút nem kap, de ellenben valameddig meg-nem vénül, szüntelen fejik, és tejet ád; tehát ha nálunk-is ez a' szokás fel-fog vétetődni, kevesebb jó fejős Tehén még élteének zsengejében, és üsző korában fog le-vágattatni, és azok több esztendőök alatt tejet fognak adni. Mostanában még arrül idején, 's korán volna szóllani az Hollandusok, és Helveták Tehenekrül, vajrül, és sajtrül, midőn még az közelebb való Nemzeteknek szorgalmatosságaikrül ebben a' dologban vidékiek vagyunk; és tsak ezt egyedül hozzá teszem, hogy még eddig külső Országi sajtok ide hozzánk bé-hozattatnak, a' mellyekben nintsen olyan sok marha, mint nálunk, és jobb ízűek mieinknél; de mi tölünk sehová sem vitettetik. Így vagyon a' hús dolgában-is; mert minden fő asztalokon meg-fordúl Vesztfaliai Sunka, mintha Magyar Országi disznóbúl hasonlóképen olyant nem lehetne tsinálni. –

IV^{szer} A' Halakrül.

A' mi Istenünk, és Urunk olyan folyóvizekkel, és Tavakkal meg-áldott bennünket, a' mellyekben sok féle drága halak teremnek, és kiváltképen a' Tisza olyan áldott ama' nagy Geographus Büsching feljegyzése szerént; hogy egész Európában hozzá való hasonló hal dolgában folyó-víz nintsen; 's külömben-is mind magam, mind pediglen mások tapasztalásaikbúl a' vize-is sokkal jobb ízű, és kellemetesebb a' Duna vizénél. Mellyet senki sem tsudálhat, mert a' hegyek, a' mellyekbül ki-folyik, és öszve tsoporodik egész világ borának Királyát adják (Hegyallai Bort értem, melly közönségessen Tokainak hivattatik); éppen azok a' Hegyek leg-jobb aranyat-is adnak. De ugyan ezen természet boldogsága, és gazdagsága

miatt sokszor szűkölködésbe a' hal eránt gondatlanságunk miatt száraz Esztendőkben esünk; melly szükségét és drágaságot el-lehet távoztatni következendőképen.

- a) Hogy ha Halas Tók tsináltattnának, mellyekbe a' bőv esztendőkben apró halak tétetődnének, és fel-neveltetnének. De kiváltképen igen szükséges, és hasznos volna, ha Pesth Várossában az Illyés kutyának, vagy inkább forrásának a' Tava ki-tisztittatna, kövekkel Budai fördők módjára kirakattatna, 's Őszszel Tiszabéli Halakkal meg-tölttetetne, és egész húsvetig halas tó lenne. Húsvét után pediglen megént kitisztittatna, és az ifjúságnak úszni való tanulásra szolgálna. Melly forrásnak nyáron, kivált ha elegendő vize nem vólna, segíteni lehetne a' szomszéd Mósel kertyéből való forrással. Mert az úzásnak olly nagy haszna vagyon, hogy a' régi Romaiak azt gyalázatosnak tartották, ha' valaki úszni nem tudott, és evvel tsúfolták: ne nare quidem novit. Az az: még úszni sem tud -. Ezeken kívül e' féle fördés, valahol tsak módja vagyon az embernek, mind Ifjúságnak, mind pediglen az öregbeknek jó egészségnek meg-tartásáért igen hasznos, 's amazoknak növéseket is elől mozdittya, ereiket, és nervussaikat erősíti.
- b) Budai, és Pesthi Halászoknak tellyességgel meg-kellene tiltani oda való Piatzokon Parasztoktól holt halat venni, és elevenek helyett ki-vágni, hanem, hogy Tiszárúl, vagy távúl Dunárúl-is hordótkban eleven halakat hozzanak, kötelezni, 's kisebbeket halas tóban tegyenek, és nevellyenek. Tsak Eszék tájékárúl, 's kiváltképen onnan, a' hol a' Dráva vize Dunába befoly, a' hol igen sok, és nagy Halak esnek, soha Budára, és Pesthre hal nem hozattatik és onnan épen Gréczbe Staer Országba viszik, ezek a' Városok pedig szükségét szenvednek. De ezeket a' Halászokat, valamint a' Mészárosokat, mint fellyebb mondtam, hasonlóképen Forspontokkal kellene segíteni.
- c) Duna mellett lévő Halászokat arra-is szükség volna hozni, hogy nem tsak nagy Hálókkal, hanem kisebbekkel-is, mint Ketzével, mellyet Németek Schlepfadnak hívnak, és a' mellyhez egy ember egy tsónakkal; 's pirityel, mellyhez két ember, két tsónakkal szükséges, és a' viznek közepében halásznak, a' hálót, midőn a' halat meg-érik, ki húzzák, és megént bé-teszik, partra semmi szükségek nem lévén, halásszanak. Melly eszközöknek, vagy hálóknak mihént a' folyó viz a' jégtől meg-tisztúl, és megént bé nem fagy, a' Tisza-mellékiek igen nagy hasznokat veszik;

mert úgy-is nagy hálókkal kevesebb ideig halásznak, és csak akkor, mikor a' víz partjában vagyon, és könnyen a hálót meg-száríthatják, mivel sok pénzben tellik; és azért kéméllik, 's Ózskor megént igen idején halászni meg-szűnnek. Fellyebb nevezett halászok a' víznek közepében úszván Földes Uraknak az határjaira sem tartoznak figyelmezni, mint nagy hálókkal való, és ők jobban aplikálják magoknak ama Nagy Tudományú Grótiusnak szabad Tengerről irt Könyvét, mint sem a' Hollandusok, a' kiknek a' kedvéért irt –

- d) Kevés Halász tudja azt, hogy a' meny halak folyó-vizekben lyukakban, mint a' Rákok, laknak, és kézzel hogy fogni lehet, olyan embereknek, a' kik úszni, és egyszer'smind bújni tudnak: mert az olyan helyeken a' part meredékes, és a' víz mély szokott lenni. A' Pesthi halászok közt midőn alkalmatosság lévén kérdeztem, csak egy öreg tudta, és énnékem meg-vallotta, hogy a' mit keresett, meny-halak által leg-inkább kereste; de mindéig éjtszakának idejében fogdosott, hogy mások észre ne vegyék, ezt hozzá adván: hogy sokszor egy hétben 70 fl. is nyert. Ezek után a' helyeket-is meg-nevezte, hol halászott, és mivel magam-is ugyan azokon a' helyeken arányoztam, hogy ottan Meny halaknak kell lenni, evvel el hitette vélem, hogy valóságot beszélt. Mert azt kell tudni, hogy a' Halak folyó-vizekben bizonyos Megyéket tartanak, kiváltképen mikor csoportban fekszenek; és azért ha az ember Tisza partjáról ketzés halászra kiált, 's kérdezi: ha van-é Ketsegéje? sokszor feleletet hall, hogy nem-is ment Ketsegére, hanem pontyokra, vagy hartsákra.

Ezeket a' gondolataimat midőn életemnek hetedik tizediben Kedves Polgári Társaim figyelmetességének alázatossan ajánlanám, eztet még hozzá teszem; hogy rajtunk áll magunkon segíteni, nem csak ezekben, hanem másokban-is sokakban; mint földmívelésnek meg-jobbításában; éhségnek el-távoztatásában; tüzellőnek Turfa által meg-szerzésében, és sok külső Országú productumoknak el-kerülésében: ha bóldogok, bóldog természetűül Országunkban kívánunk, és akarunk lenni. – Ezek által, mondom, meg-találná az Ország tulajdon új, eddig el-rejtett, vagy ismételten ereit; és szomszéd, 's más Nemzetek előtt különben-is bötsös lévén, sokkal nagyobb bötsbe magát helyeztetné, sótt fel-magasztalná!

*

■■■ SOLYMOS BEATRIX ■

Könyvünk Zenta város másik múltbeli kiválóságáról, Solymos Beatrix festőművészről Gulyás Gizella rajzol portrét. Ehhez az szolgáltat alkalmat, hogy társszerzőnk az említett művésznőről készült és 1999-ben megvédett doktori értekezése (*A délvidéki művészek és Nagybánya. 1896–1918*) már évek óta vár kiadásra, de a kulturális életünket is hátrányosan befolyásoló társadalmi és politikai körülményeink csupán azt tették lehetővé, hogy ennek mindössze néhány részlete vagy csak művészettörténészünk e tárgykorban végzett kutatásain alapuló néhány cikke jelenjen meg. Jóllehet ezúttal sem gondolhatunk a doktori értekezés teljes szövegének a megjelentetésére, de hisszük, hogy Gulyás Gizella e könyvében való szereplése hozzájárulhat doktori munkája teljes anyagának publikálásához. E Gulyás Gizelláról írt méltatásunk azonban ahhoz is indíttatás kíván lenni, hogy mint Zenta szülőtte, ő maga is felkerüljön a „honlapra”, hisz aktív művészi tevékenysége, pedagógiai eredményei, nem kevésbé a művészettörténetben végzett tudományos kutatásai folytán kétségkívül ott a helye.

E sorok írójának több ízben is alkalma volt e meggyőződésének kifejezést adni. így például néhány éve a *Hét Nap* című hetilap hasábjain fejtette ki véleményét Gulyás Gizella munkásságáról az Aracs Társadalmi Szervezet 2001. júniusi pályázatára tett felterjesztésében:

„A fent nevezett Társadalmi Szervezetnek a *Magyar Szó* ez év június 27-i számában közzétett pályázati felhívására szerencsémnek tartom, hogy a pályázat fődíjára előterjesszem dr. Gulyás Gizellát, az újvidéki Pedagógiai Akadémia tanárnőjét, jeles képzőművésznőket, aki megítélésem szerint mindenben megfelel a közzétett kritériumoknak. Ezt az állítást nemcsak azzal támasztom alá, hogy a jelölt szellemi fejlődését, művészi pályájának felfelé ívelő görbét s a művészeti nevelés iránti különleges hajlamait középiskolás kora óta alkalmam volt figyelemmel kísérni, hanem azzal is, hogy mint az egykori Hungarológiai Intézet igazgatója, illetve Tudományos Közleményeinek fő- és felelős szerkesztője is meggyőződhettem tudományos tevékenységének alaposágáról és megbízhatóságáról. Jelöltünk ugyanis e folyóiratban külföldi levéltárakban végzett kutatásaira alapozva több értékes tanulmányt közölt a bécsi és a müncheni Képzőművészeti Akadémián tanuló, tizenkilencedik és huszadik századi, vidékeinkről származó fiatal képzőművészekről, továbbá Hollósy Simonról, a művész zombori tevékenységéről, a nagybécskeréki művésztelepről stb.

Érdemi munkájának méltatását megelőzve a pályázati felhívásnak megfelelően a jelölt életrajzát, illetve pályaképét ismertetjük.

Gulyás Gizella 1936. június 30-án született Zentán. Az ottani magyar tannyelvű iskolákban tanult, 1955-ben érettségizett a Bolyai Farkas magyar tannyelvű főgimnáziumban. 1961-ig könyvelőként dolgozott szülővárosában, majd 1961-től 1963-ig az újvidéki Tanárképző Főiskolán folytatta tanulmányait, s szerzett általános iskolai tanári oklevelet a képzőművészeti nevelés tanszékén. 1963–64-ben a kishegyesi Ady Endre Kísérleti Általános Iskolában tanította a képzőművészetet. 1964-ben családi okokból Újvidékre költözött. 1966-tól 1972-ig (hároméves megszakítással) a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskola tanárképző tagozatán egyetemi oklevelet szerzett. Képesítése: művészeti rajz, szerkesztő és ábrázoló geometria, valamint művészettörténet. 1972-től 1974-ig az újvidéki Moša Pijade Gimnázium magyar tagozatán tanítja a képzőművészeti nevelés című tantárgyat és a művészettörténetet. 1974-től 1993-ig (nyugdíjaztatásáig) az újvidéki Pedagógiai Akadémia professzora volt, s itt magyar és szerb nyelven oktatta a képzőművészeti nevelést és annak módszertanát, a művészettörténetet, valamint a bábozást. 1982-ben a város küldöttje volt a Kulturális és Tanügyi Tanácsban.

Noha életrajzának és pedagógiai ténykedésének sok mozzanata a teljes pályakép alakulására is többé-kevésbé fényt derít, mégis szükségesnek látjuk, hogy a jelöltet mint képzőművészt, mint tudományos kutatót, valamint a jugoszláviai magyarság művészeti-kulturális életének gyarapodásához nagymértékben hozzájáruló közéleti embert is bemutassuk. A képzőművész Gulyás Gizella tevékenységéről a hazai magyar köztudat viszonylag keveset ismer, legalábbis kevesebbet annál, mint amennyit művével mindenképpen megérdemelne. Ennek jórészt az az oka, hogy mint vérbeli pedagógus, inkább a képzőművészet népszerűsítését, megkedveltetését, a fiatal tehetségek felkarolását és támogatását tekintette elsőrendű feladatának (s tegyük hozzá: kiváló eredménnyel), mintsem önmaga festői-grafikai tevékenységének bármiféle affirmálását. Ezt a véleményünket alátámasztja Ács József, Torok Csaba, Gubás Ágota, Zoran Arsić s mások írásbeli véleménye is. [...] Azonban hogy mint képzőművészt nemcsak termékenysége tette a magyarországi és a ju-

goszláviai szakkörök előtt ismertté, hanem egyedi alkotásainak magas szintje is, arról ismét e sorok írójánál kompetensebbeket, a magyar és a jugoszláv szakkritika művelőit kell idéznünk. Gulyás Gizellának a budapesti Fáklya Klub rendezésében 1990. október 16-án megnyílt önálló tárlatán hangzott el Fischer Ernőnek, a jeles budapesti kritikusként az a nagyon is figyelmet érdemlő megállapítása, hogy művészi munkái az »önmaguknak föltett kérdések halmaza és azok megoldásai«. Fischer Ernőnek a *Híd*-ben is közzétett tanulmánya szerint »Gulyás Gizella elemző-értelmező festészetet művel. Az érzéki konkrét látványt, az organikus valóságot tördeli szét vagy szeleteli fel, egy új valóság geometriai rendjébe szintetizálva azt. Ezzel új összefüggést és tartalmi jelentést is adva az addig természetelvű formáknak. [...] Ez a folyamat adja majd neki a felismerés új örömeit, a rácsodálkozás boldog élményét. Azt a semmi mással nem pótolható boldogságot, amikor az anyag mint szövetségesnek felfedi titkait. [...] Munkáiban egyértelműen uralomra jut a függetlenedés, a szabadságvágy, az elszakadás a látványtól, a tárgyiasságtól. Egyre nagyobb teret enged szabadon mozgó, járulékos, önelvű, autonóm gondolati és intuitív festői rendszereknek.

Az új tanári nemzedéket nevelő pedagógusról kell a következőkben szólnunk. A tárgyilagosság kedvéért ismét másoknak, a szakma legilletékesebbjeinek a szavával. Szakmai minősítéssel, újraválasztási és előléptetési okmányai között olvashatjuk például a következőket: »Ki kell emelnünk Gulyás Gizella termékeny együttműködését a magyarországi kulturális és oktatási intézményekkel, főiskolákkal, akadémiaikkal, folyóiratokkal és lapokkal. Munkáinak többségét Magyarországon jelentette meg. Igen fontosnak tartjuk a mi művészetünk s művészetelméleti, valamint pedagógiai gyakorlatunk magyarországi népszerűsítését és viszont. Ez a témakör, amellyel foglalkozik, jelentősen járul hozzá a még ma sem kellően feltárt terület jobb megismeréséhez. Figyelme központjában a nagybányai művésztelep tevékenysége áll, amelynek a munkájában a mi művészeink is számosan részt vettek a két világháború között. Rendkívül széles körűnek mondhatjuk érdeklődését a művészeti nevelés szemszögéből mind a nemzeti, mind pedig az egyetemes művészettörténet terén... Gulyás Gizellát messzemenően érdekli minden eddig még fel nem tárt, ismeretlen mozzanata a vajdasági s külön a magyar művészetnek. E kérdéskört általában az adott korszak egyetemes

művészeti törekvéseinek és jellegzetességeinek kontextusában taglalja. [...] Különösen fontosnak tartjuk hangoztatni törekvéseit a nemzetek és nemzetiségek művészetének és azok jellegzetességeinek, valamint egymásrautaltságának feltárásában. Az e téren végzett munkássága világosan mutat rá arra, hogy mily mértékben voltak közösek és azonosak a vidék művészi eszményei, hangsúlyozva Petar Dobrović, Zora Petrović, Ivan Tabaković s mások működését, ugyanakkor a nyolcak szerepét is ebben a folyamatban. Hollósy, Kernstok, Réti stb.»

Ezen a ponton érünk el Gulyás Gizella tevékenységének újabb (talán a legszámottevőbbnek mondható) szegmentumához: tudományos kutatómunkájához és annak méltatásához. Ennek legmélyebb értelmét abban látjuk, hogy eredményei hathatósan bizonyítják a történetfilozófia igazságát, azt, hogy – lévén maga a totalitás – a történelemnek nincsenek hézagai, hanem csak a történetírásnak. Tanulmányaival, művészportréival, de még a levéltárak mélyéről felszínre hozott dokumentumaival is nagymértékben sikerült neki eltüntetnie képzőművészetünk történetének fehér foltjait, s valós alkotásokkal, a művészeti élet tényeivel, mozgalmaival, nem kevésbé alkotóival benépesítette szellemi és művészeti tekintetben légüresnek vélt és mondott századainkat. Ennek a jelentőségével ő maga is tisztában van. S éppen történeti vizsgálódásai s az övéhez hasonló kutatómunka tapasztalatai tükröződtek abban a felismerésben, amit a Hungarológiai Intézet 1972. évi művelődéstörténeti értekezlete így fogalmazott meg: »Kutatástörténeti szempontból sem elhanyagolható a jugoszláviai magyar kultúra viszonylagosan önálló, belső fejlődésből létrejött volta, szemben az ún. nem autentikus kultúrákkal. A kettő között, nagyon általánosan fogalmazva, az a különbség, hogy az elsőben természetesen és elevenen él önmaga meghaladásának az ösztöne: önmagát csak azért akarja megismerni s eredményeit megállapítani, összegezni, hogy a feltárt és megismert alapon továbbjuthasson. Ez a kultúra tehát a maga virulens voltában nemcsak hogy képes a megújulásra, hanem ez a sajátosság mintegy a lényegéből következik, szemben azzal a műveltséggel, amely konzerválódni igyekszik egy elért szinten, s regenerálódásra való képtelenségében elsősorban archaikus vonásait akarja megőrizni és megtartani. A hazai magyar művelődés jellegének, múltjának és jelen állapotának felmérésében ez semmiképpen sem elhanyagolható szempont, különösen akkor,

ha meggondoljuk, hogy bizonyos környezetek, különösen a muravidéki, a szerémségi, a szlavóniai és a dél-bánáti műveltségi lokalitások már e másodikul említett kultúrátípus jegyeit kezdik felvenni. Ez az észlelet teszi különösen időszerűvé művelődés-történeti kutatásaink kiterjesztését e területekre is, de nemcsak a holt művelődéstörténeti anyag leltározásában és begyűjtésében jelölve meg a kutató feladatát, hanem a kulturális cselekvőképesség fejlesztésének igényével is. Végző soron tehát nem a muzeális értékek gyarapítása, nem a tárgyi emlékek begyűjtése a cél, mert ez az óvó, tartósító, megőrző-megrekesztő tevékenység társadalmi hatékonysága tekintetében is hovatovább eredménytelenné, nélkülözhetővé válhat.«

Ebből az elvből indult ki jelöltünk legfontosabb tudományos munkájában is. Az 1999-ben Budapesten megvédett kandidátusi értekezésének (*A délvidéki művészek és Nagybánya. 1896–1918*) célkitűzéséről így nyilatkozik: »Délvidék magyar kultúrájának kutatása körül jelenleg is nagy a lemaradás. Szépirodalmunkról összehasonlíthatatlanul gazdagabbak az ismereteink, mint e képzőművészeti életünk mindenkori állapotáról, fejlettségi fokáról, kiemelkedő alakjairól. Irodalmi múltunk kutatásának részeredményei már évtizedekkel ezelőtt lehetővé tették az irodalomtörténeti szintézis megalkotását. Szeretném hinni, hogy *A délvidéki művészek és Nagybánya (1896–1918)* című értekezésem témakörének feldolgozása – célkitűzése és eredményei alapján – hozzájárulhat művészettörténeti ismereteink gyarapításához, s műveltségünk alapjainak kiszélesítésével elősegítheti művészettörténetünk s egyben kultúrtörténetünk szintetizálhatóságát is.«

Gulyás Gizella munkásságát több irányból is próbáltuk megvilágítani, mégis úgy véljük, hogy ez a gazdag tevékenység és a jelölt személyiségjegyei abban összegezhetők, hogy benne a jogszlaviai magyar kultúrának egy kiváló művelőjét kell látnunk és értékelnünk, aki művészi alkotásaival, de úgy is mint gyakorló pedagógus és tudományos kutató, rendkívül sikeresen járult hozzá történelmi tudatunk kontinuitásának, szellemi életünk s művészi hagyományaink folytonosságának a biztosításához, önmagunkról alkotott képünk markánsabb megrajzolásához.»

Ezek után adjuk át a szót a jelzett kettős – aktív és passzív – szerepet betöltő: a *méltató* és a *méltatott* Gulyás Gizellának.

A Solymos Beával foglalkozó három írása közül azért esett választásunk e világosan és tömören fogalmazott szövegre, mert belőle a tudományos kutató, művészettörténész mellett érzésünk szerint a pedagógus is szól az olvasóhoz. S ez a Gulyás Gizella doktori disszertációjából kiemelt résztanulmány – dr. Timár Árpád MTA doktori szakbizottsági opponens véleménye szerint a zentai Solymos Bea „...pályafutása színes, sokrétű munkássága önmagában is igen érdekes és figyelemre méltó”. Továbbá magáról a disszertációról a következőket vallja: „...megjegyzendőnek tartom még a disszertáció alapos szakirodalmi tájékozottságát. [...] A dolgozat érdeme az is, hogy a műalkotások leírása rendkívül pontos, érzékletes ez a szerző – *a szokásos mértéket messze meghaladó – alapos képzőművészeti, mesterségbeli felkészültségéről tanúskodik*”. Az MTA doktori szakbizottsága pedig a következő értékeléssel hitelesítette a disszertációt: „Az értekezés hiánypótló és széles körű alap kutatásokra épül. A jelölt imponáló biztonsággal, *filológiai alaposítással* dolgozza fel a hatalmas adathalmazt, mely sehol sem válik száraz leltárrá: *a tudományosság feladása nélkül* élvezetes olvasmány. Áttekinthető rendszerbe foglalja mondanivalóját: a három generáció működésének kronologikus feldolgozása egyben stílustörténeti eligazodást is ad. A bizottság javasolja a hiánypótló értekezés publikációját.” Gulyás Gizella Solymos Beát mint egykori zentait ismertető bővített résztanulmánya még azzal a szándékkal is kerül jelen esetben bemutatásra, hogy az alkotót és alkotását humánvilágunk szerves elemeként, a mi életünkben sarjadt tartozékaként mutassa be.

GULYÁS GIZELLA
KÉPEK ÉS SZAVAK VILÁGA
Solymos Beatrix élete és munkássága

Solymos Beatrix¹ meglepően sokoldalú, színes, kreatív művész volt. A Nagybányán járt művészek ebben az időben általában festők voltak, csak elvétve találhatunk köztük szobrászokat és iparművészeket. Művészünk is e kivételek közé tartozott, aki egyaránt járatos volt mind a festészetben és szobrászat-

■

¹ A hagyatékában található 1026/1938. számú, Mitrovicán kiadott keresztlevele szerint római katolikus keresztségben a Beatrice nevet kapta, viszont később nagyon ritkán használta ebben a formában, még irataiban is a Beatrix vagy Bea névvel találkozunk, ezért használom én is a két utóbbi formát. Lásd még Gulyás Gizella: A zentai művészasszony. Húsz éve hunyt el Solymos Beatrix (1889–1974). *Üzenet*, XXIV. évf. 1974. október, 10. sz. 701–710.

ban, mind az iparművészetben és a szépirodalomban. A festés és rajzolás mellett illusztrációkat, karikatúrákat, szobrokat, domborműveket, plaketteket, divatbábukat tervezett és készített, textilfestészetben jeleskedett, verseket, elbeszéléseket, regényeket, színdarabokat, filmforgatókönyvet, rádiódramát, daljátékot, gyermekmeséket írt, újságírással és szerkesztéssel is foglalkozott. Rajzot és tornát tanított a zentai polgári leányiskolában, és szaktantárgyaiból dolgozatokat jelentetett meg. Foglalkozott népművészettel, fordított angolból. Elvégezte a színművészeti iskolát, melodramákat adott elő, és élőképeket rendezett. Ő maga is gyakran fellépett, szavalt és felolvasott, valamint rádióelőadásokat tartott. A nagybányai művésztelepen 1909-ben a szabadiskola keretében folytatott tanulmányokat. Az előbbieket nemcsak szigorúan vett művészettörténeti információt, hanem egyben adalékot is nyújtanak a századelő új nőtípusához. Izgalmas és színes életpályáján kipróbált mindent, amit csak érdekfeszítőnek és fontosnak talált.

1889. március 4-én született Szávaszentdemeteren (Sremska Mitrovica). Édesapja Solymos Béla igazgató-főmérnök volt, édesanyja Miklosevits Etelka.² Apja mérnökként a Száva szabályozásán is dolgozott, majd az angol–egyiptomi–szudáni vasútépítés egyik mérnöke. Több műszaki és földrajzi tanulmányt írt, sőt rajzolt is.

Egész kis gyűjteménye volt afrikai rajzaiból. Leányának tehát volt kitől örökölnie rajztehetségét és íráskészségét. Már gyermekkorában kitűnően rajzolt, de mert szembeszegült az akkori rajzoktatással, amelynek alapja a másolás volt, a leggyengébb minősítést rajzból kapta. Erre így emlékszik vissza: „Korán elhalt, nagy tudású édesapám, az egyiptomi kormány műszaki tanácsosa lévén, mint mérnökember, húsz hónapi afrikai tartózkodása alatt egész kis gyűjteményt rajzolt össze műkedvelésből. És ez a vázlatkönyv volt az első impresszióm a rajzoláshoz. A tevék, a jól leskiccelt beduinok különös csoportosítása megragadták a figyelmemet. Gyermekrajzaim komolyabb jellegűek kezdtek lenni. A szimmetrikus rajzokat sohasem szerettem,

² Édesanyja keresztnéve a házasságlevélben Etel, leányának mitrovicai keresztleveleiben Adél, önéletrajzaiban a művész Etelkaként emlegeti, ezért én is ennél maradok.

ezért az iskolában úgyszólván a legrosszabb rajzolóknak tartottak. Gyöngye klasszifikációjukkal sem tudták bennem kiverni titkos álmaimat. Bosszúmat karikatúra képében elégittem ki. Másolni sohasem szerettem, nem is igen tudtam, s nagyon fájt, ha kis torzfiguráimat családom tagjai nem méltányolták kellő áhítatos bámulattal.”³ Nem nehéz elképzelnünk, hogy több mint száz évvel ezelőtt egy értelmes, nyitott szemű kisgyerek számára mekkora vonzerőt jelenthetett az egzotikus afrikai emberek és állatok csodálatos világa. S ezek a rajzok nemcsak első eszméléséhez járultak hozzá, hanem egész későbbi életpályáján is meghatározó nyomokat hagytak.

Édesapja korai halála után édesanyja elhagyta Székesfehérvárat, és három gyermekével a rokonaikhoz Zentára költözött. A főutcán 1901-től 1920-ig trafikot vezetett, hogy gyermekeit taníttathassa.⁴ Solymos Beatrix az elemi iskolát a Tisza-parti városban fejezte be. Ugyancsak itt végezte el a polgári iskola négy osztályát. Ezután következett Szabadka, ahová édesanyja „elcipelte a zordon fegyelmű, internátussal egybekapcsolt tanítóképző intézetbe”⁵, ahol – nővérel együtt – 1906-ban megszerezte elemi népiskolai tanítóképző oklevelét.⁶ Ez az év az életében a vízvonalas, ettől kezdve gyermekkori álmainak céltudatos megvalósítására törekszik. Tízennyolc évesen. 1907–1908-ban két félévig tanulmányokat folytatott a budapesti Mintrajziskola és Rajztanárképző Főiskolán mint rendes művésznövendék.⁷ A szünidőt Zentán töltötte, ahol sokat festett és rajzolt, főleg arcképeket. 1908 tavaszán Zomborban a vármegye háziipari kiállításán sikeresen szerepelt: második díjat kapott.⁸ Egyelőre úgy tudjuk, hogy ez

■

³ Tábori Kornél: *Magyar művésznők*. Budapest, 1913, Budapesti Újságírók Egyesületének Almanachja, 55.

⁴ Szerb nyelvű igazolás 1921. június 24-i keltezéssel a zentai városelnök aláírásával, hogy Solymos Bélánénak 1901-től 1920-ig nagy trafikja volt.

⁵ Kézrel írott önéletrajza 1918-ból.

⁶ *Elemi népiskolai tanítónői oklevél*. Szabadka, 1906. július 4. Száma: 907/1906.

⁷ *Mintrajziskola és Rajztanárképző Főiskola Értesítője 1907–1908*. Budapest, 1908, 86.

⁸ A Bács-Bodrog vármegyei háziipar-kiállítás (Zombor) Bíráló Bizottsága értesíti Solymos Beatrix öngyagságát (Zenta), hogy a kiállításon második díjat nyert. Zombor, 1908. május 20.; Háziipari kiállítás Zomborban. *Bácsmegeyi Függetlenség*, 1908. május 3.; Aradi Árpád: *Finálé*. Uo. 1908. május 28.

az első nyilvános kiállításon való szereplése. 1908 őszén újból Pestre ment, de most a Szablya-Frischauf Ferenc magán-festőiskolájában folytatta tanulmányait.⁹ Ez az iskola tekinthető az első fővárosi modern művészeti iskolának. Szablya-Frischauf festészeti tanítási módszerét a matisse-i tiszta színek használata és a cézanne-i szerkesztésmód alkalmazása jellemezte, de iparművészeti tervezésre, a teljes környezet kialakítására is oktatótt.¹⁰ Megalapította a KÉVE művészegyesületet, és az országban először szervezett enteriőrkiállításokat a bécsi szecesszió hatására.¹¹ A bemutatott műveket a hagyományos nagybányai stílus, a modern francia törekvésekhez kapcsolódó neós és a szecessziós törekvések jellemezték.¹² Solymos sokoldalú művészetének gyökereit Nagybánya mellett ebben az iskolában is kereshetjük. 1917-ben Zentán¹³ és Magyarkanizsán¹⁴ megnyílt és feltűnést keltő kiállításai egyértelműen a KÉVE tárlatainak hangulatát idézték. Fenyőágakkal, növényekkel, torontáli szőnyeggel meghitté tett teremben helyezte el festményeit, rajzait, szobraikat, plakettjeit és divatbábuit. Mindezt akkor, amikor a KÉVE tárlatainak enteriőrjellege a háborús körülmények miatt már megszűnt. Solymos Beatrix egymaga valószínűsította

⁹ Tábori i. m. 56. Önéletrajza 1918-ból.

¹⁰ A KÉVE Művésztársaság a századelőn c. kiállítás (1984. június 29. – szeptember 15.) Katalógus. (Szerk.: Simon Magdolna). Kecskemét, Kecskeméti Galéria, 10. Lásd még Gulyás Gizella: *A zentai művészasszony*. 702–704.

¹¹ Uo. 19.

¹² Uo. 3.

¹³ Plakát: Meghívó az 1917. december 16–31-éig tartandó Solymos Bea festőművészről régi Kaszinó (Eugen Herceg Szálló) termeiben megnyíló műtárlatára, amelyet a zentai Tüdőbeteg Gondozó Intézet javára rendezett.

Kollektív kiállítás. *Pesti Napló*, 1917. december 22. Solymos Bea festőművészről Párizsban, Münchenben és Budapesten kiállított festményeiből és szobraiból kiállítást rendezett Zentán, a vidéki tárlatok nivóját mindenképp felülmúló sikerrel. A Solymos-féle képkiallítás. *Összetartás*, Zenta, 1917. december 14. Tudósít a tárlattal kapcsolatos jótékonyági teadélutánok és kabaréestek sikeréről.

Zenta Rendezett Tanácsú Város Nyilvános Községi Polgári Leányiskolájának Értesítője. Zenta, 1917–1918. Összeállította Kuthy Lajosné igazgató. Zenta, 1918, 8–9.

¹⁴ Képkiallítás Magyarkanizsán. *Bácsmegeyi Napló*, 1917. december 22. Vezetéknévét tévesen Solymosinak tüntették fel. Úgy látszik, egy időben két helyen is kiállított.

meg a KÉVE azon törekvését, amely a képző- és iparművészet egységének elvén alapult. Csaknem százötven olajfestményt, akvarellt, szén-, tus- és ceruzarajot, továbbá pasztellképet, szobrot, divatbábut mutatott be.¹⁵ Két héten át mindennap hangversenyt, műsoros esteket rendezett. A bevételt, kb. 5000 koronát a Zentán létesítendő tüdőszanatórium támogatására ajánlotta fel.¹⁶ Már az első világháború kitörésekor elvégezte az önkéntes főnövéri vöröskeresztes tanfolyamot. Adományokból többedmagával vöröskeresztes hadikórházat alapított Zentán – ebben is a KÉVE nyomdokain haladt.

1918-ban megjelent első szépirodalmi alkotása, az *Évák és Ádámok* című elbeszéléskötete.¹⁷

Egyéni meglátású, eredeti stílusú történeteit saját maga illusztrálta. Ez a tíz rajza – a *Pesti Napló* szerint (persze némi túlzással értendően) – a „legjobb magyar illusztrátorok közé emeli. Valamennyi artistikusan egészíti ki vagy folytatja a szöveggondolatokat”¹⁸. Illusztrációs rajzain finom kontúrú alakjai síkszerűek, stilizáltak, dekoratív vonalvezetésű szecessziós átirások. A sötétén és fehéren hagyott felületek ellentétjeivel dinamikus feszültséget teremtett egyes rajzain.

Szablya-Frischauf Ferenc művésziskolájának növendékéként 1909 nyarán utazott a nagybányai szabadiskolába.¹⁹ Az 1909. esztendő a nagybányai művésztelep életében új, jelentős fordulatot hozott. Iványi-Grünwald, az iskola egyik alapító tagja elhagyta Nagybányát, neomodern szemléletű tanítvá-

■

¹⁵ Zenta Rendezett Tanácsú Város Nyilvános Községi Polgári Leányiskolájának Értesítője. 8–9.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Solymos Bea: *Évák és Ádámok*. Békéscsaba, 1918, Tevan. Írta és illusztrálta Solymos Bea. Novelláskötetének, első szépirói könyvének nagy volt a fővárosi visszhangja. Solymos Bea: *Évák és Ádámok*. *A Hét*, 1918. március 31.; *Budapesti Hírlap*, 1918. március 8.; *Világ*, 1918. augusztus 18.; Budapest, 1918. március 13.; *Pesti Hírlap*, 1918. március 26. Gye.; Solymos Bea. *Virradat*, 1918. május 2.; Egy festőnő könyve. *Pesti Napló*, 1918. április 14.; R. R. E.: *Évák és Ádámok*. *Felvidéki Újság*, 1918. április 7.; Solymos Bea: *Évák és Ádámok*. *Erdélyi Szemle*, 1918. április 14.

¹⁸ Egy festőnő könyve. *Pesti Napló*. 1918. április 14.

¹⁹ Réti István: *A nagybányai művésztelep*. Budapest, 1954, 328. Solymos Beatrix 1909-ben a szabadiskolában plein airt festett Réti korrektúrájával.

nyaival együtt a kecskeméti művésztelepre ment.²⁰ A nagybányai pezsgő művészeti események nyomot hagyhattak festőnk művészetében is. Sajnos nem ismeretes egyetlen alkotása sem ebből az időből.

Solymos Bea 1913-ban impresszionista művésznek vallja magát. Egyben még kiforratlannak is. „Úgy érzem, hogy most vagyok az úgynevezett erjedés stádiumában, s mivel nem tudom, meddig tart ez az emóció (mikorra leszek élvezhető jó öreg bor), [...] ma testestül-lelkestül impresszionista vagyok, s ezt a hitvallásomat eddigi életemmel is bizonyítottam. Ami a festőművészethez köt – az a szín. Szinte lázas, kábult remegéssel rakom fel a színeket a vászonra – elfeledkezve környezetemről, az idő múlásáról, mindenről. Lelkem beolvad a színekbe, amik szinte kényszerítenek a formákat, a vonalakat elnagyolni.”²¹ Ekkor már megjárta Nagybányát és a müncheni iskolákat, és sorai arra engednek következtetni, hogy a plein air stíluson belül a formabontás is megérintette festészetét.

1912. augusztus 1-jén Nagybányán sor került az egy évvel elhalasztott nagybányai jubiláris kiállítás megrendezésére, amikor az addig Nagybányán megfordult festőművészek állították ki – kevés kivétellel – ott készült műveiket.²² Solymos Beatrix a tagok névsorában szerepel²³, de képet nem állított ki.

1909-ben Nagybányáról hazatért Zentára, és külföldi tanulmányútra szeretett volna menni. Ehhez viszont anyagi alapra volt szüksége, aminek a megteremtését az egyházi megrendelések tették lehetővé számára. Megfestette a zentai belvárosi Szent István-plébániapalota nagy ebédlőjének freskóit. Szerinte hét²⁴ nagyméretű, 2 × 3 méteres olajfreskót festett. Ezeket még én is láttam gyermekkoromban, amikor a volt plébánia emeleti szárnyában a városi könyvtár működött. A falképek egészen az 1970-es évek

²⁰ Sűmégi György: Kecskeméti művésztelep és alkotóház. *Új Művészet*, 1996, 12. Szerinte az 1909-es év számítható a kecskeméti művésztelep kezdetének. 15–17.

²¹ Tábori i. m. 55–56.

²² Réti István i. m. 79–81.

²³ *Nagybányai jubiláris kéпкиállítás illusztrált katalógusa*. Nagybánya, 1912, 86.

²⁴ 1914. március 2-án a zentai Gózon plébános által kiadott bizonyítvány szerint nyolc nagyobb méretű képet festett a plébánia nagy ebédlőjébe, részint falra, részint vászonra. Lásd Tábori i. m. 56.

elejéig megvoltak, de amikor itt megnyitották a Városi Múzeumot, bemaszalták fehérre őket. Sajnálatos tévedés folytán kerülhetett Kalapis Zoltán *Életrajzi kalauz* című könyvébe a freskók lelőhelyeként a zentai Szent Antal-templom. A tévedés forrása az *Új Idők Lexikona*, az Éber–Gombosi-féle *Művészeti Lexikon* és más életrajzi kiadványok ellenőrizetlen adata lehetett. Igaz, volt még egy egyházi megrendelés: megfestette a zentai Szent Antal-templom nyolc zászlóképét²⁵, valamint e templom kapuhomlokzatának díszítésére 1916-ban két gipszdomborművet alkotott, egyik egy nő, másik egy férfi arcását ábrázolja nyolcszögletű formában. 1917-ben a Siketnémák Budapesti Intézete számára szintén zászlóképet festett, amiért állami elismerésben részesült.²⁶

1909 őszén vágya teljesült: nagybányai festőművész barátjánőjével, Bartók Margittal²⁷ Münchenbe utazott, s együtt jártak a Damenakademie-ra. Közben Hollósy magániskoláját látogatta²⁸, mert a szíve idehúzta, mint sok más „akadémistát”, akik csak szüleik kívánságára vagy tandíjmentesség céljából iratkoztak be az Akadémiára. Lyka Károly is emlegette művésznöket²⁹, mint aki Nagybánya után még Münchenben is tanulgatott tájképeket és csendéleteket festeni. Itt aratta első külföldi sikerét: Knirr akadémiai mestere felfigyelt egyik aktjára, és elvitte a közeli Glasspalast kiállítására.³⁰ München után Dachauban, a legjelentősebb német művésztelepen találjuk, ahol Hayek professzor adott neki korrektúrát.³¹ Hazatérőben Salzburgot és Bécsset is útba ejtette.

■

²⁵ Erről is van bizonyítványa 1914. március 8-i dátummal. A domborművet én is láttam az 1980-as években elfelejtve a templom eldugott helyén – padlásán.

²⁶ A Siketnémák Budapesti Intézetének *Értesítője* 1916/17. 30.: „Solymos B. zentai rajztanárno és festőművésznő az intézet ifjúsági zászlóképét a tanév végére megfestette.” A *Pesti Napló* szerint (1918. július 17.) a vallás- és közoktatási miniszter elismerő köszönőlevelében tüntette ki S. B. festőművésznőt a fenti textiltfestményéért.

²⁷ Bartók Margit debreceni származású festő 1905-től 1914-ig látogatta a nagybányai művésztelepet, és kiállításokon is szerepelt. 1909-ban együtt dolgoztak a szabad iskolában, innen ered az ismeretség. Réti István i. m. 267., 322. és 328.

²⁸ Önéletrajza 1918-ból.

²⁹ Lyka Károly: *Festészeti életünk a millenniumtól az első világháborúig*. Budapest, 1956, 107.

³⁰ Tábori i. m. 56.

³¹ Uo.

A hagyatékában található néhány kisebb méretű olajfestményt – a családi szájhagyomány szerint – Münchenben 1909-ben festette; általában nincsenek szignatúrával ellátva, sem pedig datálva. Két vászon műterembesőt ábrázol; az egyik a Hollósy-iskola, a másik a Damenakademie műterme. Halk tónusú, barnászöldes színben játszó festmények, a festékréteg kezelése hol vékony, hol pedig már-már pasztózusos. Az akadémia műtermét hátulról jövő megvilágításban festette le, ellenfényben. A háttéri nagy üvegtáblás, félig befüggönyözött ablak szabad felső felén szűrődik be a fény, hasonlóan, mint Oláh Sándor *Modellek* című, jóval későbbi (1940) kompozícióján.³² Szintén visszafogott, barnászöld színvilágú az *Akt* című olajtanulmánya 1909-ből, de maga a megvilágított női akt koloritja gazdagabb, festésmódja elnagyoltabb, széles pasztózusos ecsetkezelésű. A formák enyhe stilizálása és a kontúrok gyenge hangsúlyozása jellemzi. Ezt az utóbbi festményét és a müncheni iskola (feltehetően a család által Hollósy-iskolának tartott képét) című képét a Művészház kiállításán 1910 szeptemberében kiállította.³³

Németországi tanulmányútja idején Zenta városa meghívta 1910. szeptember 1-jére a polgári leányiskolába rajz- és tornatanárnak³⁴, mivel tornatanításra feljogosító képesítése is volt.³⁵ Ismét itthon van tehát, miután biztos jövedelmű állását elfoglalja a zentai polgári leányiskolában. A tanítás mellett sokat festett és mintázott, főleg portrékat, amelyekkel jelentős sikereket ért el helyben és vidéken.³⁶ Két arcképét őrzik a zentai Városi Múzeumban, az egyik a *Férfi* portré, a másik pedig a szociális ihletésű *Zentai koldus* című arcképe.

Ebben az időben a közönség legjobban az arcképeket kedvelte, amelyek általában családi emlékeknek készültek. Közkedvelt volt még a hangulatos tájkép és az ebédlő dísz, a

³² Baranyi Anna: *Oláh Sándor*. Újvidék, 1986, Forum Könyvkiadó, 16.

³³ *Művészház*. Katalógus, 1910. szeptember 13.

³⁴ *Polgári Leányiskola Értesítő*, 1910/11. 15.

³⁵ 374/1816. számú tornatanításra képesítő oklevél. Kelt Budapesten, 1909. május 11-én. Szablya-Frischauf Ferenc-féle festőiskolás korában délutánonként a Nemzeti Tornaegylet Torna-tanítóképző tanfolyamát végezte.

³⁶ *Polgári Leányiskola Értesítő*, 1911/12. 6.

csendélet. Más tárgyú műalkotás nem nagyon érdekelte akoriban a vevőket.³⁷ Nem sokáig marad azonban Zentán: 1911 végén családi okokból fél éves szabadságra ment³⁸, és Budapestre utazott, ahol – egyik régi szándékát megvalósítva – Rákosi Szidi magánöndevékeként színművészeti képesítést szerzett, miután az Országos Színegylet bizottsága előtt levizsgázott. Többször fel is lépett Rákosi Szidi iskolájában.³⁹ Ezután még gyakrabban volt látható pódiumokon mint előadóművész.⁴⁰ Zentán már 1906-tól kezdve a műsoros esteken melodramákat adott elő, szavalt és élőképeket rendezett.

1913-ban újból külföldi stúdiumokat folytatott. Tanulmányútja zezugos menetrendjének első állomása Párizs volt, ahol a Colarossi Akadémiára iratkozott be.⁴¹ Solymos Bea valószínűleg a francia fővárosban találkozott a kortárs francia művészet vívmányaival, habár későbbi írásában erről nem tesz említést. Párizsban 1913–1914-ben Murmann József Árpád⁴² tanítványa volt.⁴³ Később ennek a félkarú mesterének állított

■

³⁷ Lyka Károly i. m. 22–23.

³⁸ *Polgári Leányiskola Értesítő*, 1911/12. 6.

³⁹ Önéletrajza 1918-ból.

⁴⁰ *Értesítő* i. m. 1916/17. 5. 1917-ben Trencsén-Teplicén a Jótékony Nőegylet által rendezett ünnepélyre írt prologójával és művészi ízléssel összeállított élőképeivel szerepelt.

⁴¹ Önéletrajza 1918-ból.

⁴² Murmann József Árpád (Pozsony, 1889. március 5. – London, 1944) szobrász és festő. 1906-ban elvesztette jobb kezét, bal kézzel mintázni kezdett. 1908–12-ben ösztöndíjasként a bécsi Akadémián Müllernél szobrászatot tanult. Egy szobrával megnyeri a Baron Königswarter-díjat, 1912-ben Párizsban nyitott műtermet, ahol elkezdett festeni is. A francia sajtó dicsőően méltatta szobrai és képei. 1914-ben, a háború kitörésekor internáltak. Hamarosan szabadon engedték, és 1916-tól Berlinben dolgozott Lassiernél. 1910 óta Bécsben, Párizsban, Münchenben, Budapesten, Pozsonyban állította ki tájképei és portréit, expresszionista szobrai. 1927-től New Yorkban élt. Műveiből a budapesti Nemzeti Galéria (*Pieta* című bronzszobrát), a bécsi, a pozsonyi és amerikai útja alkalmából a New York-i múzeumok vásároltak. Irodalom: Zádor Anna – Genthon István szerk.: *Művészeti Lexikon*. III. köt. Budapest, 1967, Akadémiai Kiadó, 404.; Brogyáni Kálmán: *Festőművészet Szlovenszón*. Kassa, 1931, Kazinczy Könyvtár, 109.

⁴³ 1913-ban Murmann párizsi műtermének dedikált fényképét ajándékozta tanítványának, Solymos Beának, 1914-ben pedig saját rajzait.

emléket a *Chaos* című novellájában.⁴⁴ Murmann művészi felfogása: szobrainak sommázott, nagy síkokba tömörített formái, képein a vonalak és síkok leegyszerűsítése, három-négy tömör, felfokozott szín harmóniája, a formák egybeolvadása hatással lehetett tanítványára. Solymos 1913-ban saját műtermet nyitott a francia fővárosban.⁴⁵ A műterem falán függő festmények feltehetően a művésznő alkotásai, és úgy tűnik, sokban eltérnek eddigi plein air naturalisztikus stílusától. Párizsi festményei közül csak egyetlenegy, a *Luxembourg-kert* című, kartonra, olajtechnikával festett művét ismerjük. Ezen a képen megpróbálkozott az egyszerűsítéssel és az összevonással. Formái stilizáltak és elnagyoltak. A festményen törekedett a háromszögben való szerkesztésre. A központi szoborcsoport megfestésénél a formákat vastag körvonallal választotta el egymástól, köztük kihagyta a karton barnás színét. Színei az uralkodó zöld és árnyalatai mellett még a barna és némi sötétkék, élénkítve az itt-ott előcsillanó sárgával és vörössel. Stílusának megváltozását tükrözi ez a kompozíciója, amely közvetlen párizsi hatás eredménye. A plein airtól eljutott a stilizálásig, közelítve a neoimpresszionista törekvésekig. Festészetében itt lépett egyet – az eddigi ismeretek szerint – a XX. századi modern irányzatok felé. A síkszerűséget hangsúlyozó vonalas rajzaiban ezt a lépést már előbb megtette a szecessziós és szimbolista illusztrációin, valószínűleg a KÉVE és a nagybányai neós hatások következményeként. A formák átírásában a fauve-ok síkszerűségét hangsúlyozta, a skicceken túlmutató tusrajzain: a *Koldusasszony* és az *Önkarikatúra* címűeken. Mindkettőt jellemzi a tiszta és kifejezetten erőteljes dekoratív szecessziós kontúrvonalon belüli erővonalakkal tagolt síkfelületek hangsúlyozása, amelyeket 1909 és 1912 között rajzolhatott.⁴⁶

1913-ban vagy 1914-ben, párizsi tartózkodása idején a Szalonban kiállította egy reliefjét.⁴⁷ Párizs után Spanyolországba utazott, hogy a spanyol festészetet tanulmányozza.⁴⁸ Még ez év nya-

■
⁴⁴ Lásd a 17. jegyzetet.

⁴⁵ Korabeli műtermi fényképfelvétel, ahol néhány szobor- és festményegyüttesével látható a művésznő.

⁴⁶ Tábori Kornél: Magyar művésznők. *Pesti Napló*, 1912. december 25., 36. és 45.

⁴⁷ Dátum és cím nélküli zentai újságkivágás.

⁴⁸ Spanyol képeslap hátuljára saját kezű feljegyzése.

rán újabb váratlan fordulattal londoni látogatással toldotta meg tanulmányútját. Meglátogatta műtermében László Fülöpöt. Erről a látogatásról a *Pesti Napló*ban számolt be.⁴⁹ 1914-ben nemcsak Párizsban, hanem Münchenben is megfordult. 1927-ben földközi-tengeri körutazása során Olaszországban, Máltán, Franciaországban és Spanyolországban járt. Azért tartottam szükségesnek erre kitérni, mert ez a sokoldalú vonzódás egész művészi munkásságára jellemző. A számos élmény, benyomás sokféle tárgykör, műfaj felé terelte érdeklődését. Életrajzából tudjuk, hogy 1909–1910-től kezdve rendszeresen kiállított. Budapesten több ízben szerepelt a Művészház tárlatain. Vidéken pedig Zentán, Cegléden, Miskolcon és Újvidéken mutatkozott be alkotásaival.⁵⁰ 1913-tól 1927-ig csaknem évente bemutatkozott festményeivel a budapesti Nemzeti Szalon tárlatain.⁵¹ Az itt kiállított képei főleg olajfestmények és néhány pasztellkép. Időnként divatbábuival is szerepelt, és érdekes előadásokat tartott a női divatról, valamint a népviseletről.⁵²

Hagyatékában említett olajfestményei és rajzai mellett még néhány vászna és több pasztellképe, kisplasztikája, plakettje található. Ezeket az olajképeket feltehetően 1909 és 1918 között, külföldi tanulmányútjain és Zentán festette. Ugyancsak ezekre az évekre datálhatók szobrai és plakettjei is. Nagymé-

■

⁴⁹ Solymos Beatrix: A piktorkirály. László Fülöp műtermében. *Pesti Napló*, 1913. augusztus 6.

⁵⁰ Tábori i. m. Almanach, 56.

⁵¹ Nemzeti Szalon a Magyar Képzőművésznők Egyesülete V. kiállításának katalógusa. Budapest, 1913. május–június 24.

Uo. VIII. kiállítás, 1916. március 21. Uo. IX. kiállítás. 1917. április 17.

Nemzeti Szalon őszi kiállításának katalógusa. Budapest, 1920. szeptember 26.

Nemzeti Szalon, 1924. május, 223. és 224. számú olajképek.

Nemzeti Szalon. A Balatoni Társaság második kiállításának katalógusa.

Budapest, 1924. november 29. – december 8., 258. sz. kép.

Nemzeti Szalon. A Magyar Akvarell és Pasztellfestők Egyesülete. XII. kiállítás. Budapest, 1926. május 17.

Nemzeti Szalon. Tavasz kiállítás. Budapest, 1927. június, 416. és 417. sz. kép.

Ezek a kiállított művek mindmáig nem kerültek elő, címükön kívül semmilyen velük kapcsolatos adat nem áll rendelkezésre.

⁵² Nemzeti Szalon. Kat. i. m. 1916. március 21.: *Az Érdekes Újság*, 1916. április 9., 42–43. Közli divatrajzait és méltatást az előadásáról.

retű pasztellképeit viszont az 1920-as években Budapesten festette, mivel 1918-ban, férjhezmenetele után a magyar fővárosba költözött, s ott élt egészen haláláig, 1974. május 1-jéig.

Kisplasztikai gipszöntvények: mellszobrok, egész alakos szobrok, domborművek, plakettek. Munkáit nem datálta, 1913 és 1918 között keletkezettek.

A *Bécsi kofa* című gipsz kisplasztikája az 1918-as zentai tárlatán szerepelt. A fénykép-dokumentáció tanúsága szerint színezte, patinázta, hogy élénkebbé tegye. Maga a figura rusztikusan, elnagyoltan megmintázott, festői anyagkezelésű. Felületén fény- és árnyékhatásokat akart kifejezni, hogy a munkán végigvillanó fény kiemelje a formákat. A plasztika szociális indítékú, mint a *Koldusasszony* című rajza, a *Vak koldus* és a *Zentai koldus* című festménye: ez piaci árust ábrázol.

Solymos Beatrix művészi életútjának már a kezdetén – mint ahogyan az előbbiekből láttuk – tudatosan „több pályán” mozgott. A képző- és iparművészet mellett másik szenvedélye az irodalom volt.

Az irodalmi kulturális és művelődéspolitikai, újságírói, szakírói, pedagógiai, néprajzi, színművészeti, előadói köztudatunkból hiányzó és időközben elfelejtett adalékokat szeretnénk láttatni, a szélesebb közvélemény elé tárni a Solymos-életműből. Ezek a véletlenszerűen rendelkezésünkre álló szemelvények, adalékok sokrétűségükkel valójában a kiegészítő, a munkásságot árnyaló és az életművet gazdagító funkciójukat hivatottak ismertetni az olvasóval.

Solymos Bea szépirodalmi pályafutása 1918-ban kezdődött Zentán *Évák és Ádámok* című novelláskötetének megjelenésével. A korabeli napi- és szépirodalmi lapok behatóan foglalkoztak a kötettel. A *Hét* 1918. március 31-i kritikájából idézünk: „Nem új, de mély és örökön keserű lelki problémák ihletik a szerzőt, aki egyike ama ritka, higgadtan szomorú nőknek, akiknek a szomorúság fölényesebb, tisztultabb nézőpontot és értékes, bágyadt nemességű gondolkozást nyújt – talán elégtételül, talán megnyugvásul. Érzélgősség, asszonyi felcsuklások, hálás megható záróakkordok távol állnak tőle; nemes szomorúsága mélyebb, finomabb, kesernyesebb meglátásokban nyilvánul meg. A nagy szimbólumok: az Élet, a Nő, a Halál, a Szerelem, a Múlt komor alakok módjára mozognak írásaiban s a nagy általánosítások közé énjének bússzelíd lírája fonódik, mint bánatos folyondár hatal-

mas oszlopok testére... Solymos Bea festő is, sőt talán elsősorban az. Stilizáló tendenciája, interieur beállításai, pittoreszk meg-látásai sokszor emlékeztetik erre könyvének olvasóját. Ő maga is illusztrálta könyvét, komor, olykor bizonytalan figuralitással megrajzolt, de mindenkor ügyesen megtervezett fejlécekkel.” A *Világ* 1918. augusztus 18-i számában sg. aláírású bírálója szerint: „...Ádám és Éva, itt sok karcolat középpontjában áll; ámde annyi eredeti ötlet és helyzetkép tarkítja ezt a vieux-jeut, hogy az ember szívesen elfelejtkezik a téma azonos körforgásáról. Itt-ott egy-egy Schnitzler-hang csendül meg.” A *Virradat* 1918. május 2-i számában Gye. aláírással a következőket olvashatjuk: „Tanult és könnyen meginduló író Solymos Bea. Már most elég tisztán lát és elég mélyre néz. Az Évákról és Ádámokról muzsikáló lírai feljegyzéseiben a szerelem filozófiáját hangszereli...” Az igaz, hogy filozófiája mindig kiábrándulás és kiábrándítás filozófiája. Ezzel azután meg is gyötri kissé olvasóit. De tagadhatatlan, hogy a kiábránduláshoz minden írásában az igazság lírája megkapó kísérőmuzsikát peng. Az *Audiencia*, a *Másik* és a *Visszapillantás a horizontról* című feljegyzései már érett, szinte tökéletesen megformált írások.

A *Művészasszony* című regénye két kiadást ért meg a Hunnia kiadásában 1927-ben és 1928-ban, a romániai *Brassói Lapok* folytatásban leköszölte a regénypályázatukon első díjat nyert fenti önéletrajzi ihletésű és zentai hangulatot is idéző regényét. A *kis prepa* című ifjúsági regényét 1928-ban a Singer és Wolfner cég adta ki. 1934-ben a *Délibáb* közli *Álomtáncosnő* című romantikus regényét. Az *Egy csodálatos örökség* című regényét 1941-ben a Magyar Népművelők Társasága adta ki. Következő az 1943-ban az Athenaeum kiadásában megjelent *Kufsteini rózsa*, Teleki Blanka életregénye. Lorántffy Zsuzsannáról írta a *Rákóczi hadnagykisasszonya* című regényét, melyet 1928-ban a *Magyar Nők Lapja* közölt folytatásban, könyvalakban 1943-ban jelent meg. A *Regélő Székelyföld* két kötete 1943-ban a Magyar Irodalmat Pártoló Egyesülete kiadásában jelent meg. Kéziratban maradt fenn: *Tűzcsóvák*, ifjúsági regény Kossuth Lajos ifjúkoráról és testvérhúgairól, 1944; és a *Pincenapló az 1944/45-ös Budapest ostromáról*.

Költeményei közül néhány olasz és francia fordításban is megjelent az antológiákban. Az *Újság* közölte 1937. március 21-én egyik versét:

Az én szeretőm

Messze jársz – de látlak.
Másnak szólsz – de hallom.
Gyűlöllek – és mégis
csitt... suttogva vallom:
Átkozlak – és mégis
karom feléd tárom,
köntösöd szegélyét
holt szívemre zárom.

Csalfa meséidet
ha – másnak is zenged.
tűrj meg lábad porán,
S ha megrúgsz is – engedd,
engedd, hogy a sárba
kússzak, csússzak véled
én hitvány szeretőm! ...
Szeretlek óh Élet!!!

A Tündérujjak közölte a következő költeményét:

Az én szemem

Fiam szemébe az én szemem
vágyam költözött,
nyugtalan tükrén
az én álmom kísért
s látni akarásom
szemecsillagában
új él.

Sokszor tartottam
csukva a szemem,
jöttek s mentek sorra
tavaszok és nyarak,
elnyíltak virágok
elszálltak madarak...

*Messze tájak
aranyló horizontján
futott, futott a sok
vágyvonal.*

*S jön az ősz,
peregnek a levelek,
szürkülnek a fejek,
de a szemem
nem látott –
nem élt eleget!*

*Fiam szemében
vágyam újra éled
s tovább él
az unokákban...*

*Tompa füttyének
emlékezete
a szívembe szakadt...
S én lemaradtam,
ment a vágyvonal.*

*– Én már rég nem leszek,
de: szemem – virraszt majd
századok felett.*

1916 és az 1940-es évek között több napi- és szépirodalmi lap munkatársa vagy rovatvezetője. 1924-ben lett a divat és szépirodalom folyóiratának, a *Divat Szalonnak* a fő- és felelős szerkesztője. Sűrűn találkozhatunk saját illusztrációjú cikkeivel, interjúival, riportjaival, útleírásaival, verseivel és tárcáival a *Társaság*, a *Budapesti Hírlap*, *Magyarország*, *Pesti Hírlap*, *Pest*, *Új Idők*, *Magyar Lányok*, *Én Újságom*, *Magyar Asszonyok Lapja*, *Magyar Nők Lapja*, *Színházi Élet*, *Tolnai Világlapja*, *Vörös Kereszt*, *Tündérujjak*, *Néptanítók Lapja*, *Vasárnapi Újság*, *Érdekes Újság*, *Magyar Nemzet*, *Film Színház Irodalom*, *Párizsi Divat*, *Rádióújság* stb. oldalain.

Művészeti opusára aránylag kevés fennmaradt alkotása alapján tudunk csak következtetni, ezek jó része is datálatlan.

Eddig közel harminc különféle művét sikerült felkutatnom. Úgy tűnik, hogy festészetére hatással lehetett Nagybánya mindkét, a „hagyományos” és neós művészetfelfogása, de a szecesszió és a szimbolizmus is. Festészete (rajzművészetének kivételével) 1913-ig inkább a plein air naturalizmus nagybányai vonulatába illeszthető be. Legelőször az érdeklődését a plein air és a napfényben oldott színek keltették fel. Ekkor a korai sötét tónusú képeit (főleg portréit, pl. az *Édesanyám* címűt) az egyre naposabb, derűs színhangulatú vásznak váltották fel. A *Téli alkonyat* datálatlan, Zentán festett olajképe téli alkonyi színjátékot jelenít meg. A napnyugta uralkodó színe, a tompább bíborvörös ragadta meg képzeletét, amely domináns színakkordként vonul át a vászon felszínén. A képen váltakoznak az elnagyolt és a részletesebben kidolgozott formák és a vékonyabb, valamint a vastagon felhordott kiemelkedő érdes pasztózusos felületek, hatásos ellentéteket teremtve. A különféle festészeti hatásokat építette be művészetébe. Innen bizonyos szimbolikus értelmezés és felfogás a képen. 1913–1914-ben, párizsi tartózkodása idején – mint már említettük – újabb változás következett be a művészetében: bizonyos neoimpresszionista törekvések is beépültek művészetébe. 1914-től az első világháború miatt zentai elzártságában visszatért a plein air naturalisztikus portré és csendélet, az enteriőrök, tájképek, a néprajzi tematikájú képek festéséhez. A húszas években teljesen áttért a pasztelltechnikára. Több karakteres portrét, köztük az *Önarcképét* és rálátásos szerkesztésű csendéleteket, napfényes, ragyogó színhangulatú tájképeket festett. Ezután mind kevesebbet foglalkozott a képzőművészettel, pályája ekkor már valójában lezárult.

Solymos Beatrix nagybányaiságát a korabeli művek hiányában kissé nehéz bizonyítani. Hogy e megemlékező tanulmányban mégis a Nagybánya vonzáskörébe kerülő művészek közé soroltam, azért történt, mert a tárgykör alapkoncepciójának lényegében eleget tesz. Pályája legalább egy síkon a nagybányai művésztelephez kapcsolódik, a Réti-féle névsorban szerepel, tehát tanulmányait Nagybányán folytatta, s a bizonyító művészi konkrétumok – remélem – idővel napvilágra kerülnek. Másrészt az adatmentés gondolata is vezérelt, mert múltunk feltárásának aligha lehet értelme, ha az önmagáért való historizálástól tartva lemondunk a jelenünkhöz vezető utak tanulságairól, még ha csak pusztán okulást kínálnak is. Solymosnak helye van tanulmányom fejlődéstörténeti áttekintésében is, nemcsak az 1896–

1918 közti női művészsors jelképisége miatt, hanem mert itt élt közöttünk, itt álmodta napfényes színekbe vagy ékes szavakba a maga körül látott bácskai valóságot. Művészi fejlődésének képe bizonyára módosul, ha abba beiktathatók lesznek a lappangó alkotások, és a jelenlegi koncepció nyitottsága miatt ez mennyivel könnyebb lesz, mintha szakmai szűkkeblűségből vagy éppen ismereteink hézagai miatt Nagybányával való találkozásának bemutatása nem simulhatna be a mostani értékelés és megemlékezés sorába. Mindez a többi Solymos Beatrix-jelenségre is vonatkozik, mert ha akarjuk, ha nem, azok itt maradnak közöttünk, s többféleképpen vetik fel a meg nem válaszolt kérdéseiket, mert mégis hagytak maguk után nyomokat és eredményeket.

Nem szívesen teszem, de kénytelen vagyok megcáfolni Kalapis már említett *Kalauzának*⁵³ Solymos egész életművével kapcsolatos elmarasztaló, indokolatlan véleményét, amely értékelésemet kissé ironikusan megkérdőjelezi. Rengeteg közöletlen adatom van még, csak sajnos elfoglaltságom miatt késnek a kutatási eredmények közreadásai. Solymos Bea az 1940-es évek derekától élete végéig teljes mellőzöttségben, elhallgatva, visszavonultan létezhetett csak, így teljesen elfelejtették. Ez nemcsak vele, hanem másokkal is megesett, és megtörténik még ma is. Más, pótolhatatlan veszteség is történt: nemrégien rengeteg kiadatlan kéziratos kötete semmisült meg. Ezekből csak a nálam lévő adatok maradtak meg.

Az sem felel meg az igazságnak, hogy „nevét nem jegyzik az irodalomtörténetek, a szaklexikonok”. A valóság az, hogy mint sokoldalú, kreatív művészt a korabeli lexikonok és életrajzi kiadványok jegyzik, csak utána kellett volna nézni. Az őt számon tartó munkák között számos idegen nyelvű is olvasható.⁵⁴

■

⁵³ Kalapis Zoltán: *Életrajzi kalauz III.* Újvidék, Forum Könyvkiadó, 2003, 846–847.

⁵⁴ *Nemzeti Szalon Almanachja*, 1912.; Tábori Kornél: *Magyar művésznők*. 1912; Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja. 1913.; Bende János: *Témák a művészetről*. 1916.; Eber-Gombosi: *Művészeti Lexikon*. 1935.; Krücken und Parlagi: *Das geistige Ungarn*. II. 1918.; Thieme-Becker *Lexikon*. 31. k. 1937.; Maria A. Leschi: *Scrittrici D' Ungheria* [Magyar írónők]. 1939.; *Új Idők Lexikona*. 1941.; Deák Gyula: *Polgári iskolai író-tanárok élete és munkái*. 1942. stb.

SOLYMOS BEATRIX
CHAOS*

Z. F. a félkaru berlini szobrász mesélte el: – Mikor a tizenegy hónapos francia fogságból, mint harcra alkalmatlan internált haza kerültem, Bécsben már csak úgy emeltek le a vonatról, mert a sok hajsza, fáradtság és izgalom után a magam lábán nem tudtam járni. Az én szegény édesanyám, kinek távollétem alatt kisirt könnyeitől már alig maradt valami nedvesség a szemében, karjai közt támogatott haza s az ágyba fektetett. Kimerült, lázas állapotban szótlanul fetrengtem át heteket, s mikor már kissé megnyugodtam, egy délután valami különös kábulat fogott el. Tudtam, hogy élek, hogy fenn vagyok, s látásom nem álom.

Édesanyám az ablaknál ült s csendesen varrogatott, s az ő szép fényes ezüsthaja, mint egy nemes glória vette körül a nekem oly kedves profilját (mit már vagy hússzor mintáztam meg). Néztem az ablaknál ülő alakot, néztem, s valahogy olyan furcsa lett egyszerre. Nem hasonlított többé az anyámhoz, hanem másához, valami ismerőshöz. Az orra hosszú s a homlokkal egybesimult az orrtő. Most felém fordul. Istenem, nincsen többé szemegolyója, hanem két nagy szemfehére mered rám, s a száj sem az övé, de a legismerősebb ajk, mit valaha láttam és sokat csókoltam. Kicsi kis varkocs csuszik le a fejről a hátára, s a karjai, oh Istenem le vannak törve! Két csonk mered a levegőbe, s lekuszik róla lassan a ruha, de lába sincs, csak lábcsontok, s előttem vibrál a levegőben egy érzéki, eleven fehérhúsu torzó – az én torzóm a párisi műtermemből, ah ő az, ismerem! Hát eljött a jólélek utánam. S a többi! No lám – a többiek is itt vannak, kiszöktek a „Passage Danzig”-i műtermemből, amelyet bezártak előlem a franciák, mikor engem, többi honfitársaimmal együtt egy akolba csuktak. Lám, ezek kijátszották őket. Régi szerelmem, a torzó mosolyog rám, s lehajol a homlokomhoz és megcsókol. Nagyon hideg az ajka. Valaki erősen szorongatja a kezemet, a patinás vakember, a sovány zöld ember, aki Parisban a „Salon D’automne” első babérait hozta nekem. Ott hagyta a penészszinű barlangot, amit neki építettem. Bizonyára nehéz lett volna hozni, hiszen szöktek. Ágyam egyszerre

* A szöveg nyomdai változatának betűhű közlése.

megetlik velük, ők pedig majd össze verekszenek, ki üljön hozzám közelebb. A „vajúdó asszony” lábaimhoz kuporodott s könyörög vastag kezeivel, ne küldjem vissza, vagy jöjjenek velük. A kis ballerina, akihez egy Moulin Rouge-i kedvesem ült modelt, most itt lebbenti kőszoknyáját felém, s el akar kábitani mosolyával. Egyszerre beszél mind, s mindenik szavát különkülön értem. Becézgetnek, simogatnak, dédelgetnek. A „Kőhordó emberek” nagy robajjal s szabályos időközökben öntik ágyamra a követ, s újra eltűnnek kőért. A „nyomorék kintornás” muzsikál a fülemben. Még soha ilyen szívszakasztóan nem hallottam kintornázni. Már egészen tele volt a szoba velük. Ott nyüzsögtek a „Kőfaragó”, a „Sírásó”, a „Vizbefutó fiú”, a „Síró Salomé”, az „Etruszk Anya” és a többiek is mind.

A torzó mesélt. Tudod, amikor elhagytál bennünket s visszanéztél, fájó, nehéz, bucsuzó szíved a szemedben hordtad, s akkor öntudatlanul is hipnotizáltál bennünket, magad után vonva tekinteteddel. Szemed sarka a legmánesesebb. Az engem ért, s mikor utánad becsukódott az ajtó, s rácsattant a zár, az én nehéz talpazatom megmozdult. Megfordultam s körül néztem. Láttam, hogy a „Vak ember” már nem a zárt barlangot, hanem a levegőt tapogatja előre s ki akar onnan lépni. Megmozdultak a többiek is mind. Lélegzettek és sóhajtoztak. Sok idő kellett hozzá, míg minden atomunkat áthatotta a hipnotikus élet fluidja. Közben egyszer nagy zajt hallottunk a szűk folyosón. Franciául lármáztak, s nehéz léptek közeledtek a te kis „Bude”-d felé, s lefoglaltak bennünket, megszámláltak, hányan vagyunk s engem közben kicsufoltak az ostoba, művészi érzék nélkül való fatuskók. Kinevettek, s az egyik vastag bajszú durva röhögés kíséretében azt mondta: „C'est la femme! Je ne voudrais pas, que chaque femme soit ainsi!”

Egy másik pedig a „Nyomorék kintornás” orrát a cipője hegyével csiklandozta. A „Kigyó hercegnő” nincs itt, amint látod, nem jöhetett el, mert az egyik „vizitelő” francia ur egyszerűen zsebre tette. Nyögő sírását csak mi hallottuk.

Alig hogy emlegette a torzó a „Kigyó hercegnő”-t, valami gyenge, csoszogó neszt hallok, és az ajtón becsuszik az én kis ellopottam, felnyulik az ágyamra s körül fonja izzó homlokomat, mely egyszerre lehült.

– De a „Szent Jeromes” sincs itt, – szolt a „Vak ember” – azt eladta a házmaster a „Passage Danzig”-ban, annak a rövid ruhás, kövér, bajszos asszonyságnak, aki mindig ott leskelődött rád a „Convention” földalatti állomásánál. Eladta, mert tartoztál neki 800 frank műtermi bérlettel meg kölcsönnel.

Halk kopogás az ajtón, s jó az illedelmes „Szent Jeromes”.

Izzadó, fehér gipsz-homloka sáros, s az egyik lába le van törve. Megáll az ajtóban, mert beljebb már nem fér. Én ki akarok ugrani, hogy megöl[el]jem, de nem bírok moccanni sem.

– Mi van Wienerrel, a festő barátommal? – kérdem én üveg-hangon. A torzó elpirult, fehér gipsz teste egész rózsaszínűvé lett s zavartan mondta: – Wiener, az arkangyal arcú festő idejében átszökött a határon hamis papirokkal, s a montmartrei szeretője a házmaster kedvesévé lett, hogy el ne adja képeit, mert az 500 frankkal tartozik neki. A torzó pirulása azt a sejtelmet keltette bennem, hogy ő is szerette az arkangyal profilu festőt, hisz ahányszor bejött a műtermembe, mindig végigsimogatta hosszú, hegyes ujjjaival a torzónak fiatalságot lehelő idomait, s egyszerre féltékeny lettem. Gondoltam, a torzó hűtelen, s hidegséget éreztem a szívem körül.

A nyomorék kintornás valami vad, izgató, érzéki ütembe csapott bele. Ez a párisi tangó első virágzása, melyet pirosfrakkos muzikusoktól az amerikai barban hallottam először, ahol egy 12 éves, csupán trikóba bujt leány és egy fehér szakállas mefisztómosolygású öreg ur táncolta azt együtt. Most a zene erotikus ritmusaira lassan, inogva megindult az ágyam. A levegőben milliárd csillogó, sűrű, égő, színes. esőcsepp hullik valami kábító, émelyítő édes szagot árasztva. A gipsz asszonyok és férfiak eszeveszett táncra perdülnek. A „Siró Salome”, a sánta „Szent Jeromossal” táncol s Jeromos vadul öleli őt magához és szivja ki lélegzetét. Rég sejtettem, hogy szerelmesek egymásba. A „Vizbefult fiu”-t a „Vajúdó asszony” csókolta életre. A „Sirásó” izmos alakját a „Kigyó hercegnő” tekerőzi körül s fonja be haláltáncra, míg az „Etruszk anya” hegyes idomaival a barlangját elhagyott „Vak ember”-t igyekszik ritmikus andalgó keringésre birni. A „Vizfejü” nagy törzstelen nyaka szánalmasan himbálja magát s szeme állati panasszal néz rám, hogy miért is nem teremtettem neki párt, s kuszik-kuszik a torzó felé, aki undorral csuszik odább tőle, s csonka lábával felém közeleg. Én magamhoz emelem, s ő rám

borul egész kőszulával, és én újra érzem közelegni hideg szájának mély kriptaszagú leheletét. A színes tüzipettyek csikokká folyva kigyóznak körül már spirális irányban összefonva az egész társaságot, s nekem is összeköti lábamat és kezemet. A pokoli lárma, vad zene, sivitó diszharmonia örült zavarában egy fogcsikorgató nyögést veszek ki tisztábban, s a torzó szemé dülled-dülled, s ő suttog, mint egy árnyék, míg félig megnyilt ajkából mézszagú nyál csorog fogaim közé.

– Csak téged szerettelek, mert te hasonlitasz hozzám. Voltak, akik kicsufoltak, de neked, tudom, szeretned kell engem, hisz te is csonkkaru vagy! – S nedves ajkát hozzá dörzsölte az én nyomorék karomhoz. Én sirtam, s a torzó is sirt. A „Vízfejű” nevetett, hülyén, bambán. A „Nyomorék kintornás” már lábaival ütötte kintornáját, az „Etruszk asszony” pedig a földön hempergett a „Vak ember”-rel egy gomolygban.

Az én lélegzetem elállt a sűrű, csikos levegőben.

A torzó a szívemet nyomta mind erősebben s ez már alig dobogott. Az ő hidegsége jéggé fagyasztotta a véretem. Nem láttam már semmit, csak zöld villámokat időnként, majd a nagy hangzavar csendesedni kezdett, érzékeim megtompultak, s a szemem kilépett üregéből, s eltávolodott a testemtől. Ekkor láttam, hogy meghaltam. A torzó megölt; megfojtott az a hideg bestia! A testem egyszerre megmerevedett s olyan fehér lett, mint az övé, s ha megérintették, málladozott.

Mind az ágyam köré gyűltek, lekaptak onnan s vittek hosszú menetben ismert utakon át Paris felé. Valahol letettek, felállítottak. A torzó állványára ragasztottak a „Passage Danzig”-i műtermemben, s biztosra vették, hogy így köztük maradok. Az én kutató, leskelődő szemeimet pedig kihessegették, s bezárták utána az ajtót.

A szemem azonban utközben a szelektől meg-tisztult, visszahelyezkedett az anyám himezte fehér párnák közé, s nézi azt az ezüstös glóriát egy kedves profil körül.